1870. Een en Twintigste Jaargang. N°. 3

DE HERAUT.

EENE NEDERLANDSCHE STEM

VOOR

ISRAELS KONING, HET HOOFD DER GEMEENTE.

Vrijdag, 21 Januarij.

האמנתי כי ארבר
Ps. CXVI: 10.

Het geloof is uit het gehoor.
Rom. X: 1.

De uitgave van dit Blad, onder Redactie van Dr. C. SCHWARTZ, geschiedt geregeld des Vrijdags van iedere week. Bijdragen, Brieven, enz., gelieve men franco te adresseren aan de Uitgevers H. DE HOOGH & C°.

Abonnementsprijs per kwartaal *f* **1,50**, franco per post *f* **1,65**. — De Prijs der Advertentiën is van 1—5 regels *f* 1,— elke regel meer 15 Centen. — Groote letters worden naar de plaatsruimte berekend.

Een doode hond.

Toen boog hij zich en zeide: Wat is uw knecht, dat gij omgezien hebt naar eenen dooden hond als ik ben
II Samuël IX: 8.

Wij weten hoe naauw de ziel van David aan die van Jonathan verbonden was. Wij herinneren ons, dat beiden een innig verbond hadden gesloten, dat zich over hunne nakomelingen uitstrekte. Toen Jonathan op de heuvelen van Gilboah sneuvelde, uitte David zijne diepe smart in het aandoenlijk lied, in het eerste der hoofdstukken van dit tweede boek van Samuël vermeld; en men kan veilig onderstellen, dat hij het gemis van dezen getrouwen, geloovigen, zich zelven verloochenenden vriend steeds diep gevoelde. Wat hij voor Jonathan niet doen kon trachtte hij voor zijnen zoon Mefiboseth te doen. »Is er nog iemand," sprak David, »die overgebleven is van het huis van Saul, dat ik weldadigheid aan hem doe om Jonathan's wil?" Zeba, een der knechten van Saul, werd voor David gebragt, en toen de koning deze aandoenlijke vraag in zijne tegenwoordigheid herhaalde, luidde het antwoord: »Er is nog een zoon van Jonathan, die geslagen is aan beide voeten." Weldra zond David tot Mefiboseth, en deze toen hij tot David inkwam, boog zich neder, en als David hem de verzekering gaf: »Vrees niet, want ik zal zekerlijk weldadigheid bij u doen om uws vaders Jonathans wil, en ik zal u alle akkers van uwen vader Saul wedergeven; en gij zult geduriglijk brood eten van mijne tafel," zeide Mefiboseth: »Wat is uw knecht, dat gij omgezien hebt naar eenen dooden hond als ik ben?" Maar juist deze woorden van den zoon van Jonathan luiden vreemd, hebben aanstoot gegeven en zijn dikwerf verkeerd begrepen geworden. Immers volgens Joodsche begrippen kan men geene meer vernederende en lage uitdrukking gebruiken dan deze; want de hond was van wege zijne vuile gewoonten een afschuw voor den Hebreër, en was bij het volk een voorbeeld van al wat gemeen en laag is, ofschoon men zich den hond van wege zijne nuttigheid bij het hoeden der schapen en bij het jagen liet welgevallen. Men kon dus iemand niet grover beleedigen dan door hem een hond te noemen, en een man kon zich onmogelijk dieper verlagen dan van zich zelven als van een dooden hond te spreken. Want een hond te heeten was reeds smartelijk en smadelijk genoeg; maar »een doode hond" overtreft alles, want hier wordt de vuiligheid van het lijk gevoegd bij die van den hond, die reeds op zich zelf verachtelijk is.

En wie noemde zich aldus? Een man die van geboorte een prins was; van wien wij niets weten dan wat goed en regtschapen is, en die zoo dikwerf als wij hem hooren, woorden van gezond verstand, van takt, edelmoedigheid en vroomheid spreekt, en wiens privaatleven, voor zoover het ons bekend is volstrekt onberispelijk, even als zijn openbaar leven zonder vlek is. En die man noemt zich zelf »een doode hond," dat is de onwaardigste der menschen, een jammerlijk schepsel. Hiermede vergeleken is de uitdrukking: »ik ben een worm en geen mensch," als niets te achten. Al geeft men ook toe, dat volgens Oosterschen stijl hier eene zekere overdrijving is, nogtans schijnt het dat Mefiboseth zich veel te diep vernedert, en uitdrukkingen gebruikt die niet waar kunnen zijn.

Wat moet men hiervan denken? Deze vraag reikt veel verder en raakt veel dieper dan menigeen onderstelt, en wel om de eenvoudige reden, dat in de woorden van Mefiboseth een beginsel opgesloten ligt, dat door de wereld zeer weinig begrepen wordt en van ruime toepassing is. Het raakt een der dingen, die de wijsheid der wereld als dwaasheid toeschijnen, en die het natuurlijk verstand volstrekt niet begrijpt, omdat het hier eene geestelijke zaak geldt, en geestelijke dingen geestelijk onderscheiden moeten worden. De wereld ziet mannen, als Mefiboseth, regtschapen en godsdienstig, onberispelijk naar het oordeel der menschen; mannen op wier gedrag niets aan te merken valt, en die zelfs bereid zijn alles te verduren om des Heeren wil, ja alles voor schade te achten vergeleken bij de uitnemendheid der kennisse Gods in Christus, waarom die eerder hun leven in den dood zouden uitstorten dan tegen Gods wil zondigen, en deze mannen spreken van zich zelven in woorden die zij, de wereld, slechts van de grootste kwaaddoeners, van het uitvaagsel der menschheid zoude gebruiken. Verwondert het u nu zoo de wereld, die haar eigen maatstaf en spreekwijze heeft, zich hierin niet weet te vinden en deze mannen op de eene of andere wijze miskent?

Zij kan zich in het hand aan hand gaan van deze beide toestanden niet vinden, en gelooft tusschen beide te moeten kiezen, en òf het een òf het ander *uitsluitend* voor waar te houden. Zij zegt: deze mannen moeten zelven het best weten, wat zij eigenlijk zijn, en daar zij zich noemen zoo als zij doen, zijn zij zeker zeer slecht, en niet waard onder menschen te leven, al schijnen zij veel beter te zijn. En zoo men dit niet aannemen mag, dan spreken zij van zichzelven met zooveel *gemaakten* ootmoed, wel wetende, dat zij niet zijn, wat zij *voorgeven* te zijn, en dat zij het zelven zeer kwalijk zouden nemen, zoo iemand hen bij het woord nam en ze noemde zoo als zij zelven doen.

Maar nu, hoe staat de zaak wezenlijk? Waarheid moet dan boven alles gaan. Een mensch moet niet met bewustzijn liegen al is het in Gods zaak — en juist dan zeer zeker niet — noch om zijn eigen voordeel, noch om zijnen ootmoed te bewijzen. Hij heeft geen regt om onwaarheid tot zijn nadeel of tot zijn voordeel te zeggen. Waarheid blijft waarheid, en hare eischen zijn onverbiddelijk. Zij wil geëerbiedigd zijn in alle omstandigheden en in alle betrekkingen des levens. Niets in den hemel of op aarde kan dit veranderen, en hare wetten moeten daarom steeds betracht worden. Er is evenwel eene zoodanige neiging in ons om ons zelven beter te denken dan wij wezenlijk zijn, dat, ofschoon het onbetamelijk geacht wordt, zoo niet verachtelijk, iets tot zelfverheffing te zeggen, het evenzeer onbetamelijk geacht wordt, iets tot eigen nadeel te zeggen. Wellig zoude het anders beschouwd worden, zoo men dacht, dat hij de waarheid spreekt, of ten minste zegt, wat hij voor waarheid houdt; want zoo sterk is de mate van eigenliefde, die de een den ander toeschrijft, dat iemand niet ligt geloofd zal worden, wanneer hij iets ten zijnen nadeele zegt; en juist omdat niemand hem gelooft, juist omdat men onderstelt, dat hij òf zich zelf bedriegt, òf zegt wat hij weet niet waar te zijn, dat zelfvernedering niet evenzeer voor onbetamelijk wordt gehouden, als zelfverheffing. Nogtans is het waar, dat, indien zelfvernedering met bewustzijn onwaar is, dit even verkeerd is als zelfverheffing.

Nogtans noemt Mefiboseth zich »een dooden hond;" Agur noemt zich dwazer dan eenig mensch" (Spreuken XXXI) en Paulus bekent, dat hij de voornaamste der zondaren is (1 Tim. I: 13). En Mefiboseth was een achtenswaardig man, en er waren dwazere menschen dan Agur, en zeer zeker grootere zondaars dan Paulus. Zeiden deze mannen dan eene leugen? In geenen deele. Een man van een verlicht en teeder geweten weet, dat voor God zelfs de hemelen niet rein zijn, en dat Hij vlekken vindt ook in Zijne engelen, Zijne boden. Hoe meer hij in geestelijk leven vooruitgaat, hoe meer en dieper hij doordrongen is van de heiligheid en vlekkeloosheid van God, hoe meer hij overtuigd is, dat in de oogen Gods alle onreinheid een gruwel is, en dat elke onzuiverheid van gedachten, woorden en werken, hoezeer ook voor menschen verborgen, voor Hem openbaar is, door Hem verworpen wordt en de ziel scheidt van Hem, die het licht is en in het licht woont. Hij kent niet het hart van anderen en kan evenmin hen oordeelen en nog minder zich met hen vergelijken, om dan zich boven hen te verheffen en hen ten diepste te veroordeelen. Maar terwijl hij het *hart* van anderen niet kent, al moge hij hun in- en uitwendig leven weten door hunne woorden en hunne daden, omdat hij niet kan oordeelen over de beweegredenen, die hun gedrag regelen en de oorzaken des gemoeds die hen aansporen dit te doen en dat na te laten, — nogtans kent hij zijn eigen hart; hij weet dat hij geoordeeld zal worden naar de mate van het licht dat *hij* ontvangen heeft, naar 't geen hij *heeft* en niet naar 't geen hij *niet* heeft. Juist dit is van het hoogste gewigt. De waarheid: »wien veel gegeven is van dien zal veel geëischt worden," is van het hoogste gewigt in het beoordeelen van de waarde of onwaarde, die aan eene enkele handeling of het geheele gedrag van een mensch gehecht moet worden.

Iemand die in eene zondige omgeving is opgevoed, iemand die in een land geboren is waar de Schrift een verboden boek is, die met onzedelijke menschen alleen in aanraking komt, die geene gelegenheid heeft het woord der waarheid te hooren, staat in eene gansch andere verhouding tot God, dan hij die al deze voorregten geniet. Wanneer hij zich nu naar dien maatstaf beschouwt en beoordeelt, dan gevoelt hij dat eene twijfeling, eene booze gedachte, een vleeschelijke lust, hem die veel meer licht heeft en meer van de liefde Gods heeft gesmaakt, veel schuldiger maakt dan anderen, die zich in deze voorregten niet mogen verblijden. Hij kan zich van de gedachte niet ontdoen: Indien ik, terwijl mijne oogen door zonde en zelfbedrog zijn verblind, zooveel reeds zie van het verderf in mijn eigen hart, wat moet God, die heilig en volmaakt is, en die alle dingen kent zoo als zij waarlijk zijn, over deze uitgangen mijns harten oordeelen?

Wanneer uw geweten waarlijk is wakker geschud, wanneer gij in opregtheid des gemoeds en met naauwgezetheid des harten uw gansche leven voor Hem onderzoekt — aan Zijnen onfeilbaren maatstaf toetst; wanneer dan voor u oprijzen alle de heilige mannen Gods, die overigens menschen waren van gelijke bewegingen als wij zelven, maar door de kracht der genade en des geloofs in strijd, in lijden en in overwinnen hebben uitgemunt; wanneer een geloovige in het licht van de Zon der geregtigheid zijn gansche hart toetst, en zijne geheimste gedachten en zijne onbesuisde woorden en verkeerde handelingen, wat kan hij dan anders doen dan in opregtheid voor God bekennen, dat hij de voornaamste der zondaren is? Het kan hem weinig deren wat anderen van zichzelven oordeelen, ja wat anderen van hem oordeelen. Hij heeft immers niet te oordeelen over anderen en menschen kunnen hem niet beoordeelen, omdat zij de verborgenste gedachten zijns harten niet kunnen lezen, en hem dikwerf zouden prijzen waar hij te berispen was, en berispen waar hij behoorde geprezen te worden. Hij staat en valt zijn eigen heer, en hoe meer hij van de volmaaktheid van God doordrongen is, hoe meer hij tot dien God zal zeggen: »Ik ben ellendig, hoe zal ik op duizend vragen één antwoord kunnen geven? Hij kan niet en hij behoeft niet te antwoorden. Want er is één, die voor ons geantwoord heeft; voor Zijne heerlijkheid buigen wij ons in het stof, en zoo wij onzen mond openen, dan is het om ons zelven te vernederen en Hem te verhoogen. Want wij weten, dat wij minder, niets moeten worden, en Hij wassen, alles in allen zijn. Van de eene zijde geregtvaardigd en heilig, en van de andere zijde arm en schuldig; hij die de voornaamste der heiligen is, was tevens, misschien was juist *daarom* de voornaamste der zondaren.

C. S.

Het Concilie te Rome.

Volgens berigten van verschillende zijden afkomstig, werd er in de laatste week eene zeer ernstige poging gedaan om het dogma der *onfeilbaarheid* op eens te doen aannemen. Men trachtte een verzoek aan het concilie te rigten, om dat dogma af te kondigen, en verwachtte dat dit verzoek door eene overweldigende meerderheid onderteekend zoude worden. Zoo zij op die wijze zich door hunne onderteekeningen had den verbonden, kon het later, dacht men, niet moeijelijk vallen, van de vaders toestemming te verkrijgen tot al wat het hof van Rome kon begeeren. Immers men deed hen verklaren, dat het concilie aan het geheele vraagstuk een einde zou maken door op de meest nadrukkelijke en onbewimpelde wijze te verklaren, dat het gezag van den paus het hoogste is, en dat hij daarom vrij is van de mogelijkheid van dwalen, omdat hij zoowel in zaken van geloof als in zedelijkheid de wereld regeren en onderwijzen moet en den geloovigen zeggen moet wat zij gelooven en doen moeten. Een berigt luidt, dat twee aartsbisschoppen, verwachtende dat de grond volkomen toebereid was om het zaad uit te strooijen, het bovengenoemde voorstel in het concilie deden, doch met volkomen stilzwijgen werden aangehoord.

Aller oogen zijn op Frankrijk gerigt. Het is bekend dat de eerste minister Ollivier *tegen* de bezetting van Rome door Fransche soldaten is, of althans was zoolang hij in de oppositie was, en de Italiaansche nationale organen meenen nu hierop te kunnen staat maken en te verwachten dat de minister uitvoeren zal wat het lid der oppositie zoo dikwerf en zoo krachtiglijk heeft aanbevolen. Van de andere zijde spreken de pauselijke organen gedurig van Frankrijk, en de groote offers die dat land gebragt heeft, en de liefde die de paus hare regering toedraagt. Men weet immers, dat Napoleon zijnen minister Rouher eens deed uitroepen: »Nooit zal Rome in Italie ingelijfd worden", en nu wordt dit *nooit* gedurig herhaald, hetzij om den keizer zijne eenmaal gedane belofte gedurig te herinneren, hetzij om zich zelven moed toe te spreken, daar men in Rome Frankrijks keizer toch niet geheel vertrouwt, al geeft men in het openbaar hoog op van de zelfverloochening en standvastigheid van den oudsten zoon der kerk. Hoe weinig een concilie dat aldus door alle mogelijke staatkundige redenen wordt bestierd, onder de leidingen van den Heiligen Geest staat, behoeft niet aangetoond te worden.

Doch de vergaderde vaderen zijn dan ook in eene zeer moeijelijke positie. Zij zijn te Rome vergaderd, om òf zelven een werk te doen dat buiten het bereik is zelfs van 800 bisschoppen en aartsbisschoppen, òf dat werk geheel over te laten aan den paus en zijne eigene mannen. Maar zoo de vaders in Rome zelven het werk moeten doen, zal het nooit tot stand komen, omdat zij overvleugeld worden door de gebeurtenissen van den dag; want terwijl zij dit of dat trachten te onderzoeken en beslissen, vinden zij spoedig uit, dat intusschen deze of gene staatkundige vergadering, deze of gene natie de zaak reeds uitgemaakt heeft. Sedert driehonderd jaren werd geen concilie gehouden en in deze drie eeuwen is alles grootelijks veranderd en verandert gedurig, zoodat Rome deze veranderingen tegemoet gaan moet met zelve veranderingen in te voeren. Van daar dan ook dat het geheele dagelijksche leven van de Roomsche kerk, hare jaarfeesten, vasten, werk en godsdienstige gebruiken in discussie worden gebragt: Alle de middelen om tucht uit te oefenen, en wederom om dispensatie te verleenen moeten eenvoudiger en krachtiger gemaakt worden. De regelen der orden, hunne kleeding, levenswijze, gewoonten en wetten, voor privaat bezit en als een ligchaam moeten gewijzigd worden. De wijzigingen zijn noodzakelijk geworden, omdat de priesters hunne bezoldiging door den staat verliezen in bijna alle landen, zoodat zij van vrijwillige bijdragen moeten leven, die tot dusverre de grootste steun der ordens waren. Immers, zoo het volk zijne eigene priesters onderhouden moet, heeft het geen geld over voor de monniken en de broeders en zusters, die in den laatsten tijd zoozeer vermenigvuldigd zijn als de sprinkhanen in Egypte.

Dan komt het geheele werk voor de Oostersche kerken. Daar moet een verschillend werk verrigt worden, maar het is dan toch werk. De bisschoppen zijn daar alles behalve naar den smaak van Rome, want zij genieten eene zekere onafhankelijkheid, hebben hunne bijzondere ceremoniën en ritus, hunne zendelingen en hunne schijnbare erkenning van den heiligen stoel, en hun aannemen van de bestreden geloofspunten en hun vieren van den Paaschdag op den door Rome bepaalden tijd, komt naauwelijks in aanmerking bij de finantieële kosten die het onderhoud dier kerken veroorzaakt. Dit moet veranderd worden, maar wie zal het doen, en hoe kan het gedaan worden? Het Concilie of de paus? Geen van beide kan het alleen doen, en beide te zamen zullen het moeijelijk tot stand brengen.

Het concilie kan het niet doen; want dit is immers geen werk te noemen, dat 800 personen te zamen zitten in prachtige kleederen, in eene groote en grootsche zaal en lange Latijnsche redevoeringen houden, waarvan men naauwelijks eene enkele zinsnede verstaan kan. De vaders wenschen zelven daarvan verlost te worden. 50—70 aanvragen om verlof zijn ingekomen, en een grooter getal wenscht eene maand vacantie te hebben, om een uitstapje naar het heilige land te doen. Het eenigste wat gedaan is, is dat vier comité's gekozen zijn, die alles moeten bepalen en bestieren. Zij zijn allen Jezuïten of vrienden der Jezuïten. Aan het concilie zelf is ook van de vastgestelde regelen niets overgelaten, dan Latijnsche redevoeringen te houden en te hooren. Natuurlijk wenschen de bisschoppen liever te huis te zijn en in hunne paleizen te zitten, maar de paus verlangt ook niet dat zij blijven zullen. Al wat hij wenscht is, dat zij hem een *votum van vertrouwen* geven, op de eene of de andere wijze hem onfeilbaar verklaren, vier voorzitters benoemen, die het concilie permanent vertegenwoordigen, en aldus zijne handen schragen en hem meer gezag en magt dan ooit te voren toekennen. Men zal zorg dragen dat de woorden niet te sterk gekleurd zijn; want wie bekreunt zich om woorden, wanneer hij de zaak zelve krijgt? Van daar dat velen gedurig verkondigen, dat het dogma der onfeilbaarheid *niet* verklaard zal worden, en anderen wederom zeggen, dat het niet *behoeft* verklaard te worden, omdat het reeds bestaat. Beiden is waar, men zal dus trachten door allerlei staatkundige intrigues een uitweg te vinden, in algemeene, onbestemde, rekbare uitdrukkingen, en hierin zal Rome zeer zeker slagen. Maar wat moet men daarvan zeggen, zoo men dit noemt een *algemeen concilie der kerk van Christus. waarvan de Koning der waarheid het heilig Hoofd is?* Neen, ik vergis mij, het is enkel een concilie der Roomsche kerk, waarvan *de paus* het hoofd beweert te zijn en welligt is.

C. S.

Over Nederlandsche Bijbeluitgaven.

In nommer zeven van »Voor drie honderd jaren" heeft Professor Doedes allerbelangrijkste mededeelingen gedaan over bovengenoemd onderwerp. Tot mijn groot leedwezen moet ik hier herhalen, dat ik van de eerste *zes* slechts *twee* ontvangen heb, en wel een van Prof. Brill en een van Dr. Beynen. Ik twijfel er niet aan, dat ook de andere vier gewigtig en leerzaam zijn, maar ik heb ze *niet* ontvangen. Ik zeg dit uitdrukkelijk, omdat ik niet den indruk geven wil dat ik onverschillig ben voor den arbeid, door de andere uitstekende medewerkers verrigt. Professor Doedes heeft dan in elk geval in weinige bladzijden den arbeid van vele jaren nedergelegd en in boeijenden vorm mij althans vele dingen geleerd, die ik òf in het geheel niet òf slechts zeer onvolledig wist.

Hij zelf heeft de waarde van dien arbeid in deze woorden aangeduid: »Schoone bladzijden heeft onze geschiedenis, de geschiedenis van Nederland. Maar wat onze vaderen onder het Spaansche geweld door Rome's inblazingen geleden hebben, om den Bijbel te mogen blijven lezen; wat zij hebben geleden, om het Evangelie der zaligheid volgens de Heilige Schriften te mogen hooren; wat zij hebben geleden om Jezus Christus onzen eenigen Heer en Zaligmaker, volgens het Evangelie der Heilige Schriften te kunnen belijden en te kunnen blijven belijden; wat zij daarvoor hebben doorgestaan en daarvoor hebben gedaan in het midden der zestiende eeuw, de bladzijde die dit vermeldt, behoort zonder twijfel tot de schoonste." Het is waar, dat Prof. Doedes niet deze bijzonderheden ter sprake brengt, maar hij geeft ons gelegenheid als het ware met eigene oogen te aanschouwen, hoe het Nederlandsche volk den Bijbel in die dagen heeft gewaardeerd, en vertalers en boekdrukkers gedurig er mede bezig geweest zijn om het volk van dien kostbaren schat te voorzien; hoe men in den beginne zich vergenoegd heeft met eenvoudig Luthers groote werk te vertalen, om allengs tot zelfstandigen arbeid over te gaan; en men kan de uittrekselen uit voorberigten en handteekeningen niet lezen zonder er van overtuigd te zijn, dat het een hoogheilige en heerlijke arbeid was, dien die edele mannen hebben aanvaard, en dat zij ge-

reed waren alles, hun leven zelfs voor niets te achten, zoo zij maar de waarachtige kennis konden verspreiden en de volken de schatten der goddelijke openbaring toegankelijk maken.

Jakob van Liesveldt. een der vermaardste boekdrukkers in de zestiende eeuw, boette dan ook het drukken van een Protestantschen Bijbel met zijn leven, en zijn misdrijf wordt door Jakob van Wezembeeck in zijne »Beschrijvinge van den geschiedenissen inder Religien Saken, toeghedragen in den Nederlanden. Ghedrukt in Augusto 1569 genoemd »om eenen Bijbel in Nederduytsch nagedruckt te hebben met een marginale annotatie, dat des menschen salicheyt alleen door Christum quam." Ziedaar het misdrijf van den edele getuige, die zijn leven over had voor het verspreiden der kennis der zaligheid. Er is iets zoozeer grootsch in alle deze mannen, dat elk een die hunne woorden leest, door zulke daden gevolgd, zich schamen moet over den jammerlijken geest van lafhartigheid en onverschilligheid die overal doordringt. Denk slechts aan 'tgeen thans ook christelijke boekverkoopers uitgeven en drukken om geld te verdienen, en zoo zij ooit iets lieten, dan vermeenen Gode eene bijzondere eer en dienst bewezen te hebben. En niet boekverkoopers alleen, maar alle standen, de geheele zoogenoemde Christelijke maatschappij gaan voort in een geest van onverschilligheid en jammerlijke halfheid. God heeft Nederland groote voorbeelden geschonken; dat Hij nu ook genade moge geven om die voorbeelden te volgen.

Hoor de volgende getuigenis: »Geen plakkaten van Karel of Philips, geen stroomen bloeds, geen folteringen, geen martelingen konden in ons vaderland de zegepraal van het licht der Hervorming tegenhouden. De Bijbel bleef gedrukt worden en uitgegeven worden, en gelezen worden, en zoo bleek dat Gods Woord hier niet gebonden was, al gelukte het ook dat de Gode vijandige overmagt, niet weinigen van die het gaarne prediken hoorden en ook gehoorzaamden, te binden. Werden de strenge plakkaten ook nog strenger, en de vroeger vastgestelde bepalingen ook uitgebreid en gescherpt — men denke aan het plakkaat van Philips den Tweede van 15 Februarij 1569 — de Bijbel hield zich aan de spreuk in 't Zeeuwsche wapen »Luctor et energo." Gods hand beschermde hem. Zijn inhoud bleef het voedsel der ziel voor allen, die Rome's dwaalleer niet langer konden dulden en niet weder wilden volgen. Die inhoud bleef ook de beweging, welke de Reformatie hier had doen ontstaan, niet alleen gaande houden, maar ook in kracht toenemen. Die honderden en wederom honderden van Bijbels en Testamenten in folio, in kwarto en octavo en duodecimo, en zoo voorts, naar alle zijden verspreid, naar alle kanten op vleugelen voortgedragen, zij waren mede een deel van het zaad der kerk."

Gode zij dank, dat het Woord niets van zijne kracht en heerlijkheid heeft verloren. Menschen mogen veranderen, God blijft steeds dezelfde. Alle menschen zijn leugenaars, Gods Woord blijft de waarheid, en die waarheid zal ook thans nog Rome's bijgeloof en 's Rationalismes of des Wetenschaps ongeloof overwinnen.

Wij kunnen sidderen voor de zielen door beiden in het verderf gesleept, doch wij sidderen niet voor het Woord. Want wij weten, dat al gaan hemel en aarde voorbij, het Woord blijft in der eeuwigheid, en alzoo blijven ook zij, die uit het Woord zijn geboren, erfgenamen van eene erfenis, die onvergankelijk is.

Wij danken Professor Doedes hartelijk voor zijne goede belijdenis in deze dagen van afval, ook in dit geschrift op nieuw afgelegd, en bidden hem des Heeren rijken zegen toe op zijnen arbeid onder de toekomstige leeraars der Nederlandsche Gereformeerde kerk.

C. S.

Rome—Jeruzalem.

Twee veel beteekenende woorden. Deze twee steden hebben eenen grooten invloed ten goede en kwade uitgeoefend op de lotgevallen der wereld en van het koningrijk Gods. De geschiedenis dezer plaatsen is gekenmerkt door de meest verrassende tegenstellingen. Zij gingen voor eenen tijd haren afgezonderden weg, en wanneer zij in aanraking met elkander werden gebragt, bloeiden zij nooit te zamen. Rome en Jeruzalem zijn tegenvoeters in den godsdienstigen zin van het woord, en de voorspoed van de eene is de omverwerping der andere. Jeruzalem en Rome houden beide de aandacht bezig en wekken gevoelens op in veler harten, en terwijl niet weinigen een welgevallen hebben in het stof der heilige stad, zijn er velen, die door de pracht en schittering der residentiestad van den paus-koning aangetrokken worden. Rome is heerlijk voor het oogenblik, maar de oordeelen van God zullen ongetwijfeld over haar komen. Jeruzalem is vertrapt, maar heeft de belofte, die niet feilen kan, dat zij herbouwd en hersteld zal worden, wanneer haar licht komt.

En ieder, die daarom de teekenen der tijden regt wenscht te verstaan en de gebeurtenissen naar waarde te schatten, moet met een waakzaam oog volgen wat plaats grijpt in de stad, door God als Zijne woonplaats gekozen — want de roeping en genade giften Gods zijn onberouwelijk — en in de stad, die de bewoners de „Eeuwige stad" noemen. De paus noemt zich de Heilige Vader, en eigent zich alzoo op godslasterlijke wijze den naam toe, door den Zoon aan den Vader gegeven, toen Hij bad, dat zij, die de Vader hem gegeven heeft, in Zijnen naam mogten bewaard blijven. En het pausdom onteert den Zoon, want de paus beweert niet alleen stedehouder van Christus te zijn, maar het onfeilbaar hoofd der geheele kerk! — ja een Hoogepriester en Koning, zoo als Hij alleen was, die door Gods eed een Hoogepriester naar de ordening van Melchizedek is. Het pausdom onteert den Heiligen Geest, want het maakt het gezag en de verklaring der Schrift afhankelijk van het getuigenis der kerk in plaats van dat van den Heiligen Geest. Alzoo neemt het de heerlijkheid van den Vader, den Zoon en den Heiligen Geest weg, door aan den paus en de Roomsche kerk toe te schrijven, wat aan den drieëenigen Jehovah toekomt.

Het pausdom is eene algeheele verdraaijing der Schrift, gedeeltelijk door het onderwijzen van leerstukken en gewoonten, die tegen het woord Gods strijden, en daardoor te scheiden wat God verbonden, of te verbinden wat God gescheiden heeft. Rome eigent zich de plaats toe, die Jeruzalem toekomt, en is noodwendig gedwongen aan het Christendom een Heidenschen in plaats van een Israëlitischen tint te geven. Rome is eene copy van Babylon in meer dan een opzigt, en hoe meer men beide vergelijkt hoe meer overeenstemming men zal vinden. Rome is Babylon, het levert eene tweede vermeerderde uitgave, zoo gij wilt, van het oude Babylon, en daar zij handelt gelijk het oude Babylon, is het regtvaardig dat zij haar naam draagt en het lot deelt dier stad, waaraan God nooit eene belofte gaf. 1) Dit is eigenaardig aangaande de betrekking, waarin Rome en Babylon tot God staan. Babylon klimt zeer hoog en is zeer verheven, maar hare verheffing is haar val; want zij haalt zich op den hals den toorn Gods, die haar met Zijne oordeelen bezoekt. Gods oordeelen zullen haar in het stof doen zinken, en zij heeft geene belofte, dat zij weder opgerigt zal worden. Jeruzalem van den anderen kant is vertrapt, en van wege hare zonden zwaar gestraft, en voor een tijd aan de wreede en hevige verdrukking harer vijanden overgegeven, maar zij is niet voor altijd verworpen, en in hare grootste vernedering en zwaarste ellende heeft zij de belofte, dat God haar niet voor immer verlaten, maar hare woeste plaatsen herbouwen en haar heerlijk onder de natiën maken zal.

Jeruzalem is een kind en Babylon een slaaf gelijk. Het kind kan voor eenen tijd den toorn van zijnen vader gevoelen, en de vader voelt het kwaad, dat door het kind gedaan is, meer dan dat door eenen vreemde begaan. Hij moet het kind straffen om zijnentwil en zijne eer. Hij kan niet toelaten dat het kind voortga in het booze, en dus de liefde des Vaders verlieze, en zich zelven verwoeste. Maar toch is het zijn kind, en hij is diep bedroefd over de zonde en straft met smart. Daarom, zoodra hij het kind ziet terugkeeren, al is het nog verre, gaat hij het te gemoet, en omhelst en kust het, en herstelt het in het vaderlijke huis. Niet alzoo de slaaf. De meester van het huis kan den slaaf gebruiken om het kind te straffen, maar op het oogenblik dat de slaaf vergeet, dat hij een slaaf is, de bevelen van den Meester te boven gaat, de hem gegeven magt misbruikt, en zich boven het kind stelt, moet hij gevoelen dat hij niets dan een werktuig, een ellendige slaaf is, terwijl het kind, wanneer het gekastijd is, nooit ophoudt de geliefde des vaders te zijn (Jes. X: 5, 6 vgl. vs. 12). Vergelijk al de gedeelten der Schrift, waarin Jeruzalems vijanden en vooral Babylon tegenover haar geplaatst worden en gij zult de waarheid dezer opmerking vinden. Daarom kan de toekomst niet aan Babylon behooren, dat geene belofte heeft, maar aan Jeruzalem, dat ofschoon bedreigd, schitterende beloften heeft.

Rome bekleedt de plaats van Babylon en is noodzakelijk de bittere vijandin van Jeruzalem. Zij heeft alles wat in hare magt is gedaan, om de Joden van het Evangelie te vervreemden, niet slechts door haat en vervolging, maar door eene voorstelling van het Christendom, waarin men onmogelijk de vervulling der aan de vaderen gegeven belofte kan herkennen. En ongetwijfeld zal het vergoten bloed en de zielen van velen van Israëls zonen en dochteren geëischt worden van het nieuwe Babylon, de verborgenheid der goddeloosheid, de stad der zeven heuvelen. Wij moeten daarom tegen hare ongeregtigheden getuigen.

(*Uit de »Scattered Nation"*).

1) In de *Times* van 8 Dec., komt een artikel voor over de krisis der kerk van Rome. De schrijver zegt o. a.: Volgens de Ultramontaansche bladen, kan de paus niet in geloof of zeden dwalen. „Wanneer de paus denkt is het God die denkt in hem." Hij is mijn God en ik zal hem verheerlijken. De naam van Pius is in een bekend Latijnsch lied in plaats van Deus ingevoegd en de schoone Pinksterhymne aan den Heiligen Geest is onmiddelijk gerigt aan Pius IX opperpriester. „Hij heeft de woorden des eenwigen levens, Zijn woord is de waarheid." De kerken van Dalmatie stemmen overeen met de Ultramontanen, door te gelooven dat de paus regtstreeks brieven van den hemel ontvangt door eene duif, die voor dat doel tusschen Rome en den hemel vliegt.

Gebeurtenissen van den dag.

Is het niet merkwaardig, dat men gedurig in de eerste plaats over Frankrijk moet spreken? Gedurende vele jaren had de absolute keizer een zoodanigen invloed op den toestand van Europa, zoo niet van de gansche aarde, dat men elk zijner woorden moest in aanmerking nemen en met oplettendheid bijna elke zijner blikken gadeslaan. Men lette op 't geen hij zeide, en op 't geen hij verzweeg; hij kon naauwelijks adem halen zonder dat alom berigt werd: de keizer ziet er zoo of zoo uit. Eindelijk heeft de keizer na veel aarzelen en zwaren strijd besloten, Frankrijk eene constitutioneele regering te geven, en men dacht dat nu alles in het algemeen rustig zoo voortgaan, en ofschoon schokken en strijd onvermijdelijk waren, alles evenwel allengs tot eene vreedzame uitkomst leiden zou. Maar neen, naauwelijks is dit geschied, of een neef des keizers vermoordt een jongen medewerker van Rochefort's blad de *Marseillaise*, en gansch Parijs, om niet te zeggen gansch Frankrijk, is zoodanig geschokt, dat men naauwelijks van iets anders spreken kan, dan van Rochefort, Mr. *Noir* of Salmon, zoo als de Israëlietische journalist heette, en prins Pierre Napoleon.

Er zijn hiervan verschillende berigten in omloop. Volgens het eene is de prins de beleedigde, de aangevallene partij, en heeft hij zich slechts verdedigd; en volgens het andere heeft hij, die bekend staat als zeer heftig, den heer Noir, men kan niet zeggen in *koelen* bloede, want die man zal wel niets in koelen bloede doen, maar toch eenvoudig vermoord. Natuurlijk wordt door de slechte pers hiervan gretig gebruik gemaakt om alle hartstogten op te wekken, en zooveel maar doenlijk de bevolking op te hitsen tegen het huis van Bonaparte, dat nu een prins heeft, die een republikein, een man des volks, heeft vermoord. De begrafenis is te Neuilly vergelijkenderwijs rustig afgeloopen, daar de maatregelen der regering met veel energie en tevens met veel gematigdheid en voorzigtigdheid genomen waren, en men moet bekennen tevens, dat Rochefort en de naaste betrekkingen van Noir alles gedaan hebben om eene botsing met de gewapende magt te voorkomen. Nogtans is de toestand zeer gespannen, en men beweert, dat Napoleon, wiens gelaat anderzins zoo onbewegelijk is, een traan stortte, toen de minister van Justitie, Ollivier, hem het bevel tot inhechtenisneming voorlegde. Het is dan ook eene zeer smartelijke en pijnlijke zaak, welke ook de uitkomst der onderzoeking, die nu ernstig wordt voortgezet, moge wezen. Hierbij komt nu nog, dat het Ministerie aan de Kamer verlof gevraagd heeft om Rochefort van wege een persdelict te mogen vervolgen. Hij heeft zonder twijfel den keizer, zijn huis en regering op de brutaalste manier aangerand; nogtans is het zeer twijfelachtig of het raadzaam is de vervolging juist nu in te stellen. Want nu wordt Rochefort een martelaar, eene soort van een heilige, en hem kan geen kwaad geschieden; maar dit regtsgeding kan de regering groote onaangenaamheden bereiden. De minister Ollivier heeft van het geven van dat verlof eene kabinets-kwestie gemaakt en heeft natuurlijk eene groote meerderheid gehad; nogtans raden de beste en ijverigste vrienden van het ministerie de vervolging af; en ofschoon men onderstellen moet, dat het ministerie en de keizer zelf alle bedenkingen kennen, die tegen eene zoodanige vervolging voor de hand liggen, moet men toch bekennen, dat het *schijnt* eene misgreep te zijn. Rochefort zelf, die in de Kamer slechts zeer weinig gezegd heeft, heeft dan toch dit gezegd, dat de regering waarschijnlijk hem gaarne uit de Kamer wilde verwijderen, dat hij hiermede vrede had, omdat elke fout door de keizerlijke regering begaan, den weg bereidt tot de republiek. Dat kan eene dreiging zijn, maar het heeft veel van waarheid in zich.

Na den grooten stoot, die in Frankrijk opgewekt is, weet men naauwelijks wat men daarop zal laten volgen. Het is wel is waar niet rustig in Oostenrijk, en de keizer heeft het ontslag der minderheid van zijn ministerie moeten aannemen, en wijzigingen zijn voor de deur, maar dat zal wel geschikt worden. Een aartshertog gaat naar Weenen om aan het hof een bezoek te brengen, ook dat zal wel rustig en tot aller genoegen afloopen. In Pruissen is het tamelijk stil, en in Spanje weet niemand wat de volgende dag brengen zal. Italië, Engeland, Griekenland, Turkijë, Egypte, overal zijn brandstoffen in ruime mate voorhanden, doch nergens gebeurt juist nu iets, dat bijzondere vermelding eischt.

De zonderlingste toestand is in Beijeren. Het ministerie Hohenlohe is in de minderheid, en de voorzitter en onder-voorzitter en secretaris der kamer zijn allen ultramontaan, dus tegenstanders; nogtans blijft het ministerie, omdat de koning de ultramontanen niet aannemen wil. Hij belooft Beijeren onafhankelijk te zullen handhaven en tevens een getrouw bondgenoot van Pruissen te zullen blijven. Maar juist dit laatste willen de ultramontanen niet, die over eene meerderheid van 10 stemmen kunnen beschikken. Wat moet het einde van zoodanig een toestand zijn?

C. S.

Wet op het Hooger onderwijs.

I.

Reeds sints 17 Maart des vorigen jaars rust 'ter griffie van de Tweede Kamer der Staten-Generaal een ontwerp van wet op het Hooger Onderwijs, door Mr. Fock zeer kort na zijn optreden bij de volksvertegenwoordiging ingediend.

De eer van dezen spoed komt echter minder aan hem, dan aan zijn voorganger Mr. Heemskerk Az., toe, die eindelijk den moed had om aan de Staten-Generaal de rijpe vrucht voor te leggen, van wat sints de bemoeiing der Staatscommissie van 13 April 1828 in de ministeriële bureaux aan dit hoogstbelangrijk onderwerp gearbeid was.

Zijn ontwerp in Februari 1868 bij de Kamer ingediend, mocht intusschen geen genade in de oogen van zijn opvolger vinden, en reeds den 11 Juni daaropvolgende trok Mr. Fock het Ontwerp-Heemskerk in, om acht maanden later zijn eigen Concept daarvoor in plaats te stellen.

Behoort het derhalve onder de mogelijkheden, dat werkelijk nog in dit parlementaire jaar dit Ontwerp van Wet door de Tweede Kamer in behandeling wordt genomen, ook op de organen onzer pers rust dan de verplichting, onze wenschen met opzicht tot dit ontwerp uit te spreken. Niet om daardoor pressie op onze vertegenwoordigers uit te oefenen, maar opdat men wete wat onzerzijds wordt verlangd.

Geen kritiek van het geheele ontwerp ligt daarbij in ons plan, maar slechts een bespreking van die artikelen, die met de hoogere belangen onzer lezers en geestverwanten in meer onmiddelijk verband staan. De geaardheid van ons blad sluit het eerste uit, en brengt alleen het laatste met zich.

Voor ons nu ligt het hooge belang dezer wet buiten allen twijfel in de kwestie der Theologische faculteit, die door artikel 123, 124 en 125 van het ontwerp beslist wordt.

Deze kwestie is niet alleen voor onze richting, maar in het geheele ontwerp de hoofdzaak.

Veilig mag men zeggen, dat vooral om deze kwestie het Ontwerp-Heemskerk is ingetrokken, en zonder zich de gave der profetie aan te matigen, mag men reeds nu voorspellen, dat bij eventuëele behandeling de bespreking van deze kwestie het middenpunt van het debat zal vormen. Zoo het ontwerp valt, zal het vallen om die artikelen. Zoo het wordt aangenomen, zal het uitsluitend door die artikelen een nieuwe bron van twist en verdeeldheid openen, en de reeds zoo geduchte Schoolwetagitatie uit de sfeeren der lagere school naar die onzer Hoogescholen doen opklimmen.

De ontwerpen van Heemskerk en Fock, nu overigens vrij wel van gelijke strekking, staan in deze kwestie principiëel tegenover elkander.

Het Ontwerp van Heemskerk deed de Theologische faculteit vervallen, en zegt daarvan in de *Memorie van Toelichting* het volgende:

„De Regeering is van oordeel, dat uit de rei der faculteiten ééne behoort weg te vallen, en wel de *theologische*. Dat die faculteit, daar alle kerkgenootschappen krachtens de Grondwet voor de wet gelijk staan, niet langer de bestemming kan hebben, om de kweekelingen te vormen voor een bepaald kerkgenootschap, zal wel geen betoog vereischen. De vraag zou kunnen rijzen, of de theologische faculteit te behouden ware als orgaan voor de beoefening der godsdienstwetenschap in het algemeen, derhalve voor de zuiver historische en litterarische vakken op het gebied der Theologie.

De Regeering meent, na rijp beraad, daartoe niet te moeten overgaan. Zij ontkent niet, dat de exegese en kritiek der Heilige Schriften, de geschiedenis van het Israëlitische volk en van de Christelijke Kerk, de wijsbegeerte der godsdiensten, de patristiek, het kanonieke recht en meer andere vakken van wetenschap hare innerlijke waarde hebben en een belangrijke plaats innemen in het vinculum scientiarum (de keten der wetenschappen). Maar het hoofddoel waarop het aankomt, is niet de studie dier vakken op en om zich zelve. Met Theologische faculteiten moet beoogd worden de wetenschappelijke vorming van leeraars en bedienaars der godsdienst, naar de verschillende overtuigingen, die daaromtrent onder het volk bestaan. Zoodanige faculteit, boven geloofsverdeeldheid verheven, zou òf een kampplaats van strijdige, of elkander vernietigende richtingen zijn, òf een onbeduidend kruipend leven hebben, òf zelfs een gevaarlijke kweekplaats van scepticisme en materialisme kunnen worden.....

De eenvoudigste en werkelijk bevredigende oplossing is, naar het oordeel der Regeering deze: dat de Hervormde Kerk in de gelegenheid worde gesteld door een of meer kweekscholen in de opleiding harer leeraars te voorzien, even als de Roomsch-Catholieke, de kleinere Protestantsche en de Israëlitische gezindheden dit doen door de bestaande seminaria."

Dientengevolge wordt voorgesteld de som van *f* 30,300, thans voor de Theologische faculteiten uit de Staatskas verstrekt, alsmede de gelden uit giften en legaten met bepaalde destinatie voortvloeiende, af te staan voor de kweekschool of kweekscholen, die door de Hervormde Kerk zullen worden opgericht.

In het Ontwerp Fock daarentegen wordt deze kwestie juist in geheel tegenovergestelden zin beslist. Wel is in dit Ontwerp de *geheele* indeeling in faculteiten weggelaten, en kan er dus ook van een Theologische faculteit, als zoodanig, geen sprake zijn. Maar, onder anderen naam, wordt in dit Ontwerp toch het behoud voorgesteld van wat we gewoon zijn »Theologische faculteiten" te noemen, gelijk blijkt uit de drie artikelen in dit Ontwerp, over het meesterschap in de godgeleerdheid, en die luiden als volgt:

„Art. 123. Het meesterschap in de godgeleerdheid wordt verkregen door twee examina.

Art. 124. Het eerste examen behelst:
a. de Nederlandsche taal en letterkunde en stijl.
b. de algemeene godsdienst-geschiedenis.
c. de geschiedenis van de wijsbegeerte.
d. de geschiedenis van de Christelijke kerk.
e. het ontstaan en de geschiedenis van de Israëlitische en oud-Christelijke litteratuur.

Art. 125. Het tweede examen behelst:
a. de interpretatie der oorkonden van de Israëlitische en van de Christelijke godsdienst.
b. de geschiedenis van den oorsprong van den Christelijken godsdienst.
d. de geschiedenis van de Christelijke leerstellingen.
e. de wijsbegeerte van den godsdienst.
f. de wijsgeerige zedekunde."

De Memorie van Toelichting voegt er bij:

„De Regeering meent, dat in eene wet tot regeling van het Hooger onderwijs, de godgeleerdheid als wetenschap niet mag ontbreken. Werkelijk heeft het Hooger Onderwijs niets te maken met de dogmatiek: deze laatste wordt aan de kerkgenootschappen overgelaten. Maar aan onze Hoogescholen moet een vrij theologisch wetenschappelijk onderwijs behouden blijven. Aan het meesterschap in de godgeleerdheid kan geen recht hoegenaamd verleend worden.

Zietdaar dan, wat de beide ontwerpen over dit vraagstuk voorstellen.

Moesten we kiezen tusschen beide stelsels, we zouden ongetwijfeld aan het Ontwerp-Heemskerk den voorkeur geven.

Tusschen dat dilemma echter niet geplaatst, willen we over beide ontwerpen onze meening uitspreken, opdat het blijke, dat we niet slechts uit zucht tot oppositie, maar uit goede oorzaak beiden van ons standpunt *moeten* verwerpen.

Tegen het Ontwerp-Heemskerk hebben we een tweeledig bezwaar, het eene van geringe, het andere van het uiterste belang.

Ons *eerste* bezwaar is het ontbreken van een katheder voor de geschiedenis der godsdiensten in haren samenhang.

Wel stelt Mr. Heemskerk voor, onderwijs te doen geven in de geschiedenis der *verschillende* godsdiensten, maar zijn indeeling der faculteiten liet geen plaats voor de *gemeenschappelijke* behandeling.

Dit ware echter op zeer eenvoudige wijze te verhelpen geweest, door aan de algemeene geschiedenis als afzonderlijk onderdeel »de geschiedenis der wijsbegeerte en der godsdiensten" toe te voegen.

Uitsluitende vakstudie is in strijd met het universitair karakter onzer Hoogescholen. Eerst de vergelijking der verschillende studievakken en het verband, waarin ze tot elkander staan, drukt op het onderwijs het wetenschappelijk stempel.

Van ernstiger aard daarentegen is onze *tweede* bedenking: Ware het Voorstel-Heemskerk tot wet verheven, dan ware aan onze Hervormde gemeenten op breeder schaal hetzelfde onrecht gepleegd, dat Mr. van Bosse thans onze gemeenten wil aandoen door de bekende som van *f* 6800 voor het algemeen Collegie van Toezicht.

Wat toch stelt hij voor?

Niets minder, dan om uit de Staatskas een som van plus minus *veertig duizend gulden* jaarlijks aan de HERVORMDE KERK uit te keeren.

Met de »Hervormde Kerk" zal hier wel niet anders bedoeld zijn, dan die kerk, gelijk ze in haar wettig Bestuur is vertegenwoordigd: ergo de Synode.

Aan het Staatscreatuur van de organisatie, die door de Kon. Besluiten van 1816—52 in het leven is geroepen, zou dus de oprichting van Kerkelijke seminariën zijn opgedragen.... *met 's Lands geld.*

Dit nu zou slechts verergering van druk ten gevolge hebben voor de Kerk zelve, die zich te dieper moet nederbuigen en te meer aan haar natuur ontaardt, naarmate de onnatuurlijke, haar opgedrongene organisatie, macht verkrijgt om haar invloed beslister te doen werken.

De Synode zou dan eenvoudig het onrecht hebben gepleegd, wat de Staat dusver deed: de opleiding van leeraars voor de Hervormde Kerk toevertrouwen aan mannen, die hen voor altijd aan het geestesleven der Kerk zouden vervreemden.

En niet slechts wat de Staat deed, maar erger zou de Synode gedaan hebben. Want met de geschiedenis onzer Synodalen van meer dan een halve eeuw voor oogen, hebben we het volste recht, om zonder schijn van laatdunkenheid, het vermoeden uit te spreken, dat zelfs de Utrechtsche faculteit niet eenmaal zijn zou, wat ze is, zoo niet de Staat, maar de Synode het recht van benoeming voor de godgeleerde katheders aan die universiteit had gehad.

De partij in de Kerk, die door haar ongereformeerde natuur feitelijk zich buiten die Kerk plaatst, maar die door een haar bij uitstek gunstige organisatie, het roer heeft weten in handen te krijgen, zou dan, gerugsteund door de geldmacht van den Staat, de algemeene seminariën misbruikt hebben tot kweekscholen voor haar Kerkverwoestenden geest.

Deze overtuiging, die stellig ook in den boezem van het Kabinet-Heemskerk verdedigers vond, zou ongetwijfeld in de Kamer én bij de antirevolutionairen én bij de zuivere liberalen zóó sterken weerklank hebben gevonden, dat reeds hierom alleen de val van het ontwerp onvermijdelijk ware geweest.

Dezen klip zou Mr. Heemskerk alleen dan ontzeild zijn, zoo hij den moed had gehad de subsidiën voor de Catholieke en andere seminariën in te trekken, en dus ook aan de Hervormde Kerk elke toelage voor hare kweekscholen te onthouden.

Dan zou de Synode in de onmogelijkheid hebben verkeerd, om seminariën op te richten zonder den geldelijken steun der gemeenten, en juist dat geldelijk belang zou de Synode genoopt hebben, bij de regeling dier kweekscholen met de behoeften en wenschen der gemeente te rade te gaan.

Onbillijkheid kan hier niet in gelegen zijn. Zoo alle subsidie wegvalt, staan alle gezindheden voor de wet gelijk.

Waar van begunstiging geen sprake is, blijft het uit een finantiëel oogpunt om het even, of de verschillende gezindheden de benoodigde gelden direct aan heur kerk, of indirect in de belasting van den Staat samenbrengen.

Maar uit een zedelijk oogpunt ligt hierin de onberekenbare winst: dat bij betaling door tusschenkomst van Rijks schatkist ieder tot betaling gedwongen is, en dus geen zedelijk beginsel zich in die betaling kan uitspreken. Terwijl bij directe betaling aan de kerken daarentegen de bijdrage een geheel vrijwillig karakter verkrijgt, en dus én de heffing én de besteding dier gelden aan de gezindheid der gevers is gebonden.

Vreesde men wellicht met het oog op de Catholieken geen meerderheid voor dezen maatregel te kunnen krijgen, dan had men den anderen weg moeten inslaan, en eerst de Hervormde Kerk moeten vrijmaken, om eerst daarna de staatsgelden toe te vertrouwen aan een wettig, uit die Kerk zelve, langs natuurlijken weg, opgegroeid kerkbestuur.

Maar zelfs dan nog blijven we de intrekking van alle subsidiën natuurlijker en daarom verkieslijk achten, en, zien we wel, dan zijn ook onze Catholieke geestelijken te goede financiers, om niet te beseffen, dat hun gemeenteleden daarbij slechts winst behalen, nooit schade lijden kunnen.

Immers voor de Hervormde Kerk zou ruim *f* 30,000 worden verstrekt. De kleinere genootschappen samen genieten 's jaarlijks *f* 18,100. Terwijl de Catholieken slechts een toelage van *f* 13,400 ontvangen. En wie gevoelt nu niet, dat de Catholieken, die twee-vijfden der bevolking uitmaken, in hun belang nooit wenschen kunnen, dat voor 3/5 der bevolking een subsidie van bijna *f* 50,000 uit 's Lands schatkist wordt gelicht, waar zij slechts *f* 13,000 genieten, en pro rato meer dan *f* 20,000 ten behoeve van anderen in de Staatsbelasting opbrengen.

Veel minder nog intusschen kunnen we ons bij het Ontwerp-Fock nederleggen, dat, onder den schijn eener zeer wetenschappelijke regeling der kwestie, de Hoogescholen misbruiken wil tot Staatskweekscholen voor het moderne naturalisme.

Het ontwerp schijnt zuiver wetenschappelijk.

Loopt men de vakken der examina door, dan is er van niets dan geschiedenis en wijsbegeerte en interpretatie van oorkonden sprake. De dogmatiek — de Memorie van Toelichting verzekert het ten stelligste — wordt geheel aan de zorg der Kerkgenootschappen overgelaten.

Wat zou men er tegen hebben? Wie stompzinnig genoeg zijn, om den Staat het recht te betwisten, »geschiedenis" en »wijsbegeerte" en »interpretatie van oorkonden" als wetenschappelijke vakken te laten doceeren?

Zoo schijnt het.

Maar van nader bij bezien, blijkt het overtuigend, dat deze gansche regeling hoogst onwetenschappelijk is, en niets anders beoogt dan een vermomde godgeleerde faculteit voor moderne Theologie.

We noemen haar onwetenschappelijk.

Men wil bij deze regeling aan de Theologie een plaats in de rij der wetenschappen inruimen.

Niet in den zin, waarin Theologie als de wetenschappelijke ontwikkeling van het hoogere geopenbaarde leven *de* wetenschap bij uitnemendheid is, maar als godsdienstwetenschap, naast de andere vakken van wetenschap. In dit begrip zelf ligt dus het plaatsen van het Christendom op één lijn met alle overige godsdiensten, al gunt men het op die lijn ook de uitnemendste plaats.

»Theologie" in dien zin als »wetenschap" genomen is het shibboleth der modernen.

Bij dit beweeren vinden ze echter bestrijding van de zijde der radicalen, die aan alle

Theologie het karakter van »wetenschap" ontzeggen. En niet minder van de zijde der orthodoxen, voor wie de Theologie in heiligen zin *de* wetenschap der wetenschappen is, maar die nooit een benaming aanvaarden kunnen, die het feit der Openbaring weêrspreekt.

Wetenschappelijk gesproken is het dus, op zijn zachtst genomen, nog volstrekt onbeslist. of Theologie, in dien zin, als wetenschap zij te beschouwen.

Onwetenschappelijk handelt dus een Regeering, die voor zulk een vak zelfs een afzonderlijk meesterschap aan hare Hoogescholen invoert.

Maar in de *tweede* plaats.

Het ontwerp spreekt van een »meesterschap in de godgeleerdheid." Ook dit is onwetenschappelijk.

Van twee één.

Of godgeleerdheid is de godgeleerdheid van alle godsdiensten saâm, — en die is niet bedoeld.

Of het is de Christelijke Godgeleerdheid, als de hoogste en eenig ware, — en door die aan zijn Hoogeschool te onderwijzen, pleegt de neutrale Staat onrecht aan den Israëliet en vrijdenker, die deze bestrijden, en niet minder aan Protestanten en Katholieken beiden, die nimmer dulden kunnen, dat van Staatswege het diep gaand verschil dat hen scheidt, in een algemeen Christendom worde opgelost.

Maar wat nog erger is. Deze regeling bedoelt niets minder, dan het stichten eener vermomde Theologische faculteit ten behoeve der moderne Theologie.

1°. Had men een wetenschappelijk, geen kerkelijk doel voor oogen gehad, men zou het klein aantal vakken zijn natuurlijke, organische plaats hebben aangewezen bij de vakken der letteren en der geschiedenis.

2°. Met uitzondering der dogmatiek en der practische vakken zijn hier juist dezelfde vakken saamgevoegd, die dusver aan de Theologische vakken onderwezen werden.

3°. Voegt men hierbij de vrijheid aan de Hoogleeraren gelaten ook in andere vakken onderwijs te geven (art. 44), dan gevoelt men, dat invoering dezer wet feitelijk geen de minste verandering in het Theologisch onderwijs zou ten gevolge hebben.

4°. Bij de Theologische vakken is gevoegd het examen in Hollandsche taal, letterkunde en stijl. Dit examen, dat bij de rechten en medicijnen ontbreekt, kan alleen met het oog op den aanstaanden Evangelie-dienaar zijn ingevoerd.

5°. De Theologische studievakken worden gedoopt met benamingen, die geheel uit de nomenclatuur der moderne Theologie zijn overgenomen.

6°. Alleen het practisch doel, dat men voor oogen had, om de opleiding van leeraar voor de Protestantsche kerken aan den Staat te trekken, verklaart de opneming onder de Godgeleerdheid van de wijsbegeerte, ... tot op zekere hoogte ook van de wijsgeerige redekunde.

7°. Alleen uit het doel om een vermomde Theologische faculteit, en wel in modernen zin te verkrijgen, verklaart zich de zonderlinge splitsing der vakken en de afzonderlijke opnoeming van: »de geschiedenis der Christelijke kerk," en daarna de »oorsprong van den Christelijken godsdienst."

Ten slotte voegen wij er nog bij, dat de regeling, gelijk zij hier is voorgesteld, onuitvoerbaar is.

De Staat heeft personen voor het geven van dit onderwijs noodig.

Deze zijn óf Israëlieten, óf Catholieken, óf Protestanten, óf posivitisten.

Nu kan de Staat den oorsprong van den Christelijken godsdienst, de geschiedenis der Christelijke kerk, de geschiedenis der Christelijke leerstellingen, ja, we zeggen vrijmoedig, geen enkel der aangegeven vakken laten doceeren, of hij kiest door de aanstelling van den Hoogleeraar partij.

Benoemt hij een Katholiek, dan pleegt hij onrecht aan de belijdenis der Protestanten, die niet kunnen gedogen dat voor Staatsgeld hun overtuiging bestreden wordt.

Evenzoo ergert men den Katholiek door de benoeming van een Protestant.

Ja zelfs in den boezem der Protestanten zou men geen keuze kunnen doen, zonder wrevel en verbittering te wekken.

Koos men een modern theoloog, dan pleegde men onrecht aan de overtuiging der orthodoxen. Riep men een Doopsgezinde tot den leerstoel, men zou den Gereformeerde ergeren. En juist dus omdat het den Staat onmogelijk is personen te vinden, die waarborg van neutraliteit geven bij de behandeling van godsdienstige geschillen, die nog in vollen gang zijn, — moet geheel het voorstel van den heer Fock als volstrekt onuitvoerbaar worden afgewezen.

We voorzien een bedenking en beantwoorden haar daarom vooruit.

Men zal zeggen: Wat nood! Laat de Staat die kleine som verspelen. Richt gij uw eigen seminarie op en vorm degelijke mannen. Dan is het examen immers vrij, en zijt ge zelf aan een »meesterstitel" niet gebonden.

Altijd weer dezelfde illusie.

Eerst knelt de Staat zoolang in zijn banden, tot geheel die kerk gebracht is onder een bestuur naar zijn geest.

En is die kunstbewerking eenmaal volbracht, dan zegt men: Nu laat ik u vrijheid! Ik onderwijs slechts. Aan u de keus, of gij dat onderwijs begeert.

Want wat zou volgen?

Dat de Synode eenvoudig verklaren zal, dat men, om tot de Evangeliebediening in onze Kerk te worden toegelaten den titel van »meester in de godgeleerdheid" zal moeten verworven, en zeker aantal jaren het academisch onderwijs hebben bijgewoond.

Dit zou dus het onwaardig spel zijn.

De Staat laat u vrij, maar maakt intusschen alles gereed, als of het van zelf spreekt dat ge tot hem komen zult.

En de Synode, als het dankbare Staatscreatuur, maakt alle vrijheid illusoir, die u in schijn door den Staat gelaten wordt, en dwingt u zijn onderwijs te volgen.

Ook hier dus komen we weer tot de slotsom.

Maak eerst de kerk vrij, of ge ontkomt aan den toovercirkel nooit.

En zijn hiermede de bezwaren uiteengezet, die onzerzijds tegen de Ontwerpen Heemskerk en Fock bestaan, thans rest ons nog het positief deel van ons betoog, de beantwoording der vraag: Welke regeling onzerzijds gewenscht wordt, en op welke wijze die door amendement in het Concept-Fock kan worden opgenomen.

Dit zou ons thans echter te ver leiden.

Zoo we hopen, geven we dit antwoord een volgend maal.

U. 17 Jan. 1870. K.

Staatkundige pers.

De **N. Rotterd. Courant** ergert zich in haar nummer van 16 Januari aan ons artikel over »Schoolplichtigheid" (*Heraut* N°. 1). We hadden gezegd, »dat het te voorzien was, dat er van de zijde der radicalen een kruisvuur tegen dit dreigend spooksel zou geopend worden, niet uit beginsel, maar ter afwering van het gevaar, waardoor de jeugdige stichting (het Schoolverbond) bedreigd werd." En lieten er onmiddelijk op volgen: »Vandaar de heftige pleidooien tegen Schoolplichtigheid, die achtereenvolgens in de hoofdorganen der radicale pers gevoerd zijn."

Hierover zegt de N. Rotterd. Cour. het volgende:

„Waarom was dat te voorzien?
„Vandaar", zoo vervolgt de heer Kuyper, de heftige pleidooien enz.
„Vandaar." Dus niet uit beginsel, niet uit overtuiging, maar om het belang van het oogenblik.
Vanwaar of de heer Kuyper deze dingen weet?
Of behoort het tot de eigenaardigheden van het „positief-christelijk" standpunt, zulke leelijke dingen van den tegenstander maar te zeggen, of men 't weet of niet? Wij, in onze zoo beklagenswaardige bekrompenheid en met onze „radicale begrippen, oordeelen zoo iets in strijd met goede zeden en manieren."

En dan wordt de antipathie tegen onze richting den schrijver weer te machtig en volgen eenige phrases vol insinuatiën, die we onze lezers besparen, en natuurlijk onbeantwoord laten. We treden niet in weerlegging, dan waar een tastbaar argument gebezigd wordt.

Te beantwoorden hebben we dus slechts deze vraag: Van waar we wisten, dat de pleidooien tegen Schoolplichtigheid in onze radicale organen, niet uit beginsel, maar in het belang van het oogenblik werden gevoerd.

Dit antwoord kan eenvoudig zijn.

Wat zegt de N. Rott. Cour. in haar nummer 302 des vorigen jaars? Zij sprak van de houding der Christelijk-Nationalen op »Schoolverbond", en uitte zich aldus:

„Men wist toch van te voren wel, dat een vergadering, als te Utrecht bijeen was, niet dwaas genoeg zou zijn, om nu reeds zich aan banden te leggen, en voor altijd middelen uit te sluiten, die in de toekomst wel eens konden blijken de beste, de eenig mogelijke te zijn, ofschoon men schier eenstemmig oordeelde, dat alle andere gepaste middelen eerst moesten worden beproefd."

Reeds zeven dagen later lezen we in haar nummer 310 van 9 November 1869:

„Nog dezer dagen leverde de bijeenkomst te Utrecht van mannen van allerlei richting het vernieuwd bewijs, hoe weinig de volksgeest voor het verplicht onderwijs is gestemd. De zoogenaamd confessioneele partij maakte er haar shibboleth van, dat schoolplicht en kosteloos onderwijs, als middel om het schoolverzuim te keeren uit het programma verwijderd moest worden. De meerderheid der vergadering, die niet tot die richting behoorde, was het, zeker niet om dezelfde bewoegredenen, met deze eens, dat dit punt thans niet ter sprake moest komen.

We laten de onjuiste voorstelling, die in de laatste woorden schuilt, voor hare rekening, maar zeggen alleen dat ze voorkomen in een viertal artikelen waarin de schoolplichtigheid zoo sterk mogelijk bestreden wordt, zooals overtuigend blijken kan uit deze phrase, die de zaak in beginsel uitspreekt.

„Het „dwingt ze om in te gaan" is de leuze der alleenzaligmakende Kerk, maar mag niet het devies van den Nederlandschen Staat zijn" (N. 309).

Reeds in onze artikelen over het Schoolverbond, uitgave van H. de Hoogh & Co., p. 33, hadden we op dezen strijd gewezen, en dien zoeken te verklaren uit verschil tusschen de verschillende redacteuren. Nu echter de N. Rott. Courant hierop gezwegen heeft, en deze uitlegging niet heeft aanvaard, vragen we: Of dat strijden uit beginsel is, als men ons tot in het onwelvoegelijke toe beschimpt, omdat wij tegen schoolplichtigheid en nog slechts onder deze schoolwet, gejjverd hebben, en dan... een week later... in hetzelfde blad een kruisvuur opent tegen schoolplichtigheid met onze eigen argumenten.

Van de uitnemende speech van Jhr. van der Heim, zegt zij in haar nummer van 30 October, vrij dédaigneus:

„Deze rede werd met ingenomenheid „aangenomen". (de cursiveering is van de redactie).

Van andere zijde is de indruk dezer rede weergegeven, als had zij „algemeene toejuiching" uitgelokt.

Wederom vragen we: is dat uit beginsel, als men op 30 October de uitwerking van een betoog tegen schoolplichtigheid op onbillijke wijze verkleint, ... en op 9 November met dezelfde argumenten, als waarop die rede steunde, tegen schoolplichtigheid te velde trekt?

Dat noemen we »volte-face!"

Wil men nog een bewijs.

Geen blad heeft zoo onverdroten voor Schoolplichtigheid geijverd als de **Utrechtsche Courant.**

Aan den vooravond van de vergadering van Schoolverbond, opende het een reeks artikelen ten gunste van schooldwang, die kennelijk er op waren aangelegd, om op de vergadering een wettigen invloed uit te oefenen: te meer zoo men den stijl herkende van den banierdrager der liberalen, die ze schreef. Terstond na afloop der vergadering heeft deze Courant zich bejjverd, om met officiëele citaten aan te toonen, dat op de vergadering niets tegen schoolplichtigheid was beslist. (Zie de *Christ. Nat. op Schoolverbond* p. 23,4) Gedurig nam zij sedert op, wat vóór schoolplichtigheid in den lande gezegd en geschreven werd.

En wat nu lezen we in diezelfde *Utrechtsche Courant* van 24 December?

„Toch willen wij den waren stand der zaak konstateeren, en erkennen dus, dat het beginsel, dat wij voorstaan, bij het Schoolverbond geen toepassing zal vinden."

En als we dán aan het slot dezer verklaring lezen:

„De tegenstanders der schoolplichtigheid moet er alles aan gelegen zijn, om te verhinderen, dat het zoover komt: zij behooren dus met alle macht het Schoolverbond te steunen."

Dan vragen we nogmaals: is dat uit beginsel of niet, als men eerst zoekt aan te toonen, dat schoolplichtigheid *niet* als middel is verworpen, en nu — verklaren komt, dat schoolplichtigheid bij het Schoolverbond *geen* toepassing vinden zal.

Zoo eindelijk die verklaring eindigt met een „reclame" aan alle tegenstanders van schoolpligtigheid, om *met alle macht* het Schoolverbond te steunen, is er dan oorzaak of niet, om die »volte-face" met zekere bezorgdheid voor het Schoolverbond in verband te brengen.

»Van daar" dus hielden we ons, en achten we ons nog gerechtigd tot de uitspraak, dat de pleidooien tegen schoolplichtigheid meer door zorge voor den Bond, dan door beginsel zijn ingegeven.

We willen er dit nog bijvoegen.

Zeer goed weten we, dat schoolplichtigheid wel is het schoolprogram der democraten, maar niet in dat der liberalen thuis hoort.

Vertegenwoordigden dus onze liberale organen ook in de schoolkwestie de liberale beginselen, gelijk Prof. Buys, Dr. Pierson en „Junius," we zouden geen recht hebben tot de beweering, dat schoolplichtigheid niet uit beginsel door hen bestreden wordt.

Staat het daarentegen vast, dat de hoofdorganen onzer radicale pers in de schoolkwestie niet de liberale, maar de democratische beginselen (de Staat onderwijzer, staatsgodsdienst, kosteloos onderwijs), verdedigen, dan zouden we ons moeilijk de inconsequentie kunnen begrijpen, die hen thans plotseling naar een geheel ander program grijpen deed.

Ook aan het **Noorden** hebben we een kort woord van repliek. Het heeft goed gevonden in zijn N°. 12, zijn smaad en schimp over ons uit te gieten, die ons slechts als droevige openbaring van den geest der redactie opmerkelijk is. We zeggen alleen, dat smaad soms een eere kan zijn, en voorts dat wij niet met gelijke munt betalen.

Vinden we daarentegen een argument, dan achten we ons zelfs door het karakter van zulk een artikel niet ontslagen van de verplichting tot antwoord.

We meenen er twee ontdekt te hebben.

We hadden gezegd, dat het Noorden zijn doel: afschaffing van het staande leger, zeker niet bevorderde door het spreken van »*coups d'état.*

IJlings verwijst de redactie ons naar het bekende citaat uit de Ned. Gedachten, met de geestige woordspeling van „coup's d'éclat" en »coups d'état."

Het citaat uit het **Noorden,** waarop we doelden, luidt aldus:

„.... een leger, dat niet eens trouw aan de Grondwet gezworen heeft, maar bloot alleen aan den persoon des konings, en dus — wat wel in ons vaderland moeilijk kan verwacht worden — waar de militaire subordinatie den degen tegen de Grondwet zou moeten keeren, ingeval van een „coup d'état."

Meent het Noorden soms, dat de heer Groen in dien zin van coups d'état gesproken heeft? Ook gewezen heeft op het geval, dat de Koning *zijn eed* aan de Grondwet breken zou, en dan nog wel, dat de Koning misbruik zou maken van de krijgstrouw zijns legers om het krachtens zijn krijgseed te dwingen, de wapenen tegen de burgerij te keeren?

Zoo ja, dan gunne hij ons de overtuiging, dat de redactie van het Noorden, althans niet beter dan wij den geest van den heer Groen begrijpt.

Zoo niet, dan zal zij zelve moeten erkennen, dat het beroep op den heer Groen haar thans even weinig baat, als het in October de N. Rott. Cour. te stade kwam, al beging ze ook de oneerlijkheid van de opzettelijke tegenspraak van Mr. Groen geen woord in haar breede kolommen te reppen.

Het tweede argument is tegen ons artikel »de Staat en de openbare zedelijkheid" Ook hier wil ze ons met den heer Groen verpletteren. De heer Groen heeft eens met blijkbare instemming een woord van Prof. Buys overgenomen: »*de Staat is geen zedelijke exploitatiemaatschappij, van wie of voor wien het ook zijn moge.*" Ons betoog, dat ook bij de benoeming van ambtenaren op zedelijkheid moet gelet worden, leidt tot een »zedelijke exploitatiemaatschappij". Ergo spreken we den heer Groen tegen.

Bij den heer Groen was van „zedelijke exploitatiemaatschappij" sprake, omdat sommigen, ook het Noorden, den Staat willen drijven tot opzettelijke exploiteering bij de kinderen onzes volks van eenige in hun oog onvolprezen deugden, door middel der Staatsschool. Zulk een opzettelijk aankweeken van zedelijkheid bij de kinderen des volks, tegen de overtuiging des volks in, maakt den Staat tot een »zedelijke exploitatiemaatschappij." Dit doen het Noorden c. s. Maar iets anders is het zelf te exploiteeren, of bij eigen gebruik onverschillig te zijn jegens het geëxploiteerde door anderen. De Staat moet geen eigen papierfabriek hebben. Maar als hij zich het benoodigde papier aanschaft, is hij wel degelijk verplicht op de deugdelijkheid van het product eener door anderen geëxploiteerde fabriek te letten.

Zoo ook hier. De Staat is geen zedelijkheidsfabriek. Waar hij daarentegen voor zijn bestuur menschen, d. i. zedelijke wezens, noodig heeft, is hij wel degelijk verplicht, op de gehalte der zedelijkheid het oog te houden, die door anderen bij zijne burgers is aangekweekt.

Ook hier lost zich alles dus in een begripsverwarring der redactie op. Zij heeft voorbij gezien, dat zelf exploiteeren, en het door anderen geëxploiteerde *twee* zijn.

Uit de **Zaanlandsche Courant** geven we de volgende woorden ten zeerste in overweging aan de leden onzer richting, die zich bij Schoolverbond aansloten:

„Het Schoolverbond — het is slechts een kwestie van tijd — zal opgelost worden in een andere, die zich door alle gepaste en geoorloofde middelen ten doel stelt om het openbaar onderwijs en het geregeld schoolbezoek te bevorderen, en zal alzoo staan naast, of wil men tegenover de Vereeniging van het Christelijk Nationaal Onderwijs."

Een bewijs te meer, hoe van liberale zijde al meer ons oorspronkelijk oordeel over Schoolverbond bevestigd wordt. We verblijden ons, dat althans de kleinere pers der liberalen, juist daarom misschien meer zelfstandig, den moed der waarheid heeft.

Ten slotte wijzen wij nog vluchtig op de belangrijke artikelen over de kwestie van »Kerk en Staat," die gelijktijdig in de **Noordstar** en in het **Noorden** geopend zijn.

We willen wachten tot ze zijn afgewerkt. Voorhands wijzen we slechts op het belangrijk feit, dat het **Noorden** geheel aan onze zijde staat, en met ons verklaart, dat de vrijmaking van 1852 slechts schijn was. Met het oog op het wetsvoorstel dat in de Tweede Kamer te wachten is, om *f* 6800 voor het Algemeen Collegie disponibel te stellen, roept het dezen tak der wetgeving op, om »pal te staan" voor de eens uitgesprokene overtuiging.

Utrecht, 17 Jan. 1870. K.

Christelijke pers.

Onze Christelijke pers mag zich in een belangrijke verrijking verheugen, door het verschijnen van een nieuw Tijdschrift, waarvan het eerste stuk deze week het licht zag, onder den titel van »**Protestantsche Bijdragen** ter bevordering van christelijk leven en christelijke wetenschap." Als redacteur treedt op Dr. D. Chantepie de la Saussaye. Als medewerkers staan onder de voorrede vermeld, die Theologen die als ethischen, als ethisch-irenischen, als irenischen en als ethisch-mystieken zich hebben bekend gemaakt. Bij dezen hebben zich gevoegd twee mannen, die dusver als aanhangers der critische school bekend stonden, en voorts enkele juristen, waaronder wijlen Mr. van der Brugghen, uit wiens nalatenschap door Mr. J. A. Singendonck Bijdragen zullen geleverd worden. Gevoelt nu ieder, dat de theologische geest van den redacteur te machtig is, om hem als figurant-redacteur te beschouwen, dan meenen we dit Tijdschrift het best aldus te kwalificeeren: dat het een poging is van den heer de la Saussaye om onze vaderlandsche theologie een nieuw levensteeken te doen geven, maar niet minder een poging, om de overtuiging, die met zijn geest vereenzelvigd is, ook op maatschappelijk en staatkundig gebied te laten doorwerken, waar ze dusver door verschil van inzichten, nog steeds met onvruchtbaarheid geslagen was. Van daar verklaren we ons de maatschappelijke strekking van het Tijdschrift. Van daar het opnemen van juristen onder de medearbeiders. Van daar onder de Theologen de afwezigheid van onze beide professoren, en onder de juristen van Mr. Groen van Prinsterer. Van daar eindelijk de ietwat vreemde aansluiting van twee woordvoerders der critische richting bij dit ethisch gezelschap. Een gemeenschappelijke antithese kan soms samenbrengen, wat buiten die antithese elkander uitsluit. Maar hoe dit zij, we hebben in de nieuwe uitgave ons hartelijk verblijd. Elk teeken van leven is ons welkom. Elke poging tot herstelling in eere van onzen Theologischen naam begroeten we met vreugde. Elke juiste afbakening van de wederzijdsche grenzen, elk uitspreken van de gedachten des harten leidt tot meerder klaarheid. Waar discussie ontbreekt, begrijpt en verstaat men elkander niet. Eerst door discussie kan blijken, of men, we zeggen niet in vormen en uiting des levens, maar in de natuur van het geloofsleven homogeen is, en op éénzelfden wortel, in den Christus bloeit.

Al betreuren we het, dat reeds het proefnummer gevuld is met twee speeche's, die, hoe belangrijk ook, toch niet voor het Tijdschrift zijn opgesteld, niettemin erkennen we volgaarne, dat alleen reeds het stuk van den hoofdredacteur dit eerste nummer bij uitstek belangrijk maakt. Hij schreef er boven: »Waarom protestantsch?" en zoekt aan te toonen, dat er twee stroomingen des levens in ons vaderland zijn, een catholieke en protestantsche, terwijl de moderne Staat, die op zich zelf kleurloos is, niets dan een vorm zonder inhoud, slechts dan de nationale toekomst zou verspelen, zoo óf die vorm niet met Christelijken inhoud gevuld werd, en dus in haar onrustig ledig zich zelf verwoestte, óf het katholieke streven zich met den Staat verzoende en uit beider gemeenschappelijke overheersching de heerschappij van het *Beest* (de Staat) en de *valsche profeet* (het versteende katholicisme) geboren werd. Alleen de protestantsche geest, die uitsluitend in de zonde zijn vijand ziet, kan die noodlottige uitkomst verhoeden, zoo hij aan den modernen Staat den Christelijken inhoud geeft, door het verwezenlijken van persoonlijke, kerkelijke en maatschappelijke vrijheid. Het opmerkelijke hierbij is, dat de richting, die men de »Christelijk-historische" noemt, daarbij onder de katholieken wordt opgenoemd, en al verzwijgt de schrijver ook elken naam, toch is het uit zijn schrijven volstrekt niet twijfelachtig, dat hij ieder, die de revolutie principiëel als uit den Booze opvat, als een vijand beschouwt van den protestantschen geest. Voor de katholieken heeft hij eerbied, voor den protestant die den modernen Staat als neutraal opvat, is hij enthousiast, alleen zij, die nog in het protestantisme staande, niet met hem den modernen Staat als neutraal beschouwen, laten hem op zijn zachtst genomen koud. We spreken dit openlijk uit, omdat men elkaar te beter verstaat, naarmate men de dingen meer bij den naam noemt. Daarom protesteeren we ook tegen de verklaring van den Redacteur, dat hij geen nieuwe partijleuze opheft. Geheel zijn schrijven weerspreekt die verklaring ten stelligste. Hoe zou men ook een zoo machtige persoonlijkheid kunnen zijn, zonder een beginsel te hebben; en hoe zou men voor dat beginsel kunnen ijveren, zonder het door dat feit zelf reeds tot partijleuze, in den heiligen zin des woords, te verheffen. Feitelijk doet de redacteur dit dan ook, en verre van dit te betreuren, achten we juist dit verschijnsel het gewichtigst. Maar wat ons tegenviel? het was het gemis aan principiëele doorvoering van de tegenstelling waarmeê hij optreedt. Hij stelt zich partij tegen hen, die uit innige overtuiging den modernen Staat, de revolutie, niet voor neutraal houden. Hem is die Staat niet uit den Booze. Het zij zoo. Maar had men, zoo vraag ik, in een zoo beteekenisvol program niet iets meer dan een uitspreken dier gedachte mogen verwachten? Niet minder bevreemdde het ons, dat als schijn van bewijs voor die stelling het feit werd aangevoerd, dat de nieuwe toestanden in menig opzicht wezenlijke verbeteringen brachten. De redacteur kent de schriften zijner tegenstanders te goed, om niet te weten, dat dit ook hunnerzijds steeds erkend is. Natuurlijk niet daarin ligt de knoop van het vraagstuk, maar uitsluitend in die andere vraag: of ook de revolutionaire Staat erkent vorm zonder inhoud te zijn. Indien niet, indien hij werkelijk beweert een inhoud te hebben en zich aan het Christendom slechts dan als vorm aanbiedt, zoo dit met den revolutionairen inhoud zijn plaats in dien vorm, en nog wel alleen voor zoover die gegund wordt, wil deelen, doet een beweering van het tegendeel niets af, en mogen we naar bewijs blijven vragen. Vreemd was het ons in dit stuk de revolutie nu en dan in den banalen zin van »verstoring van de historische lijn" te zien gebruikt. Ons dacht, dat daarover geen verschil meer bestond, of »revolutie" was de omwenteling der beginselen, die slechts als gevolg de omwenteling der bestaande orde, en dus de verstoring der historische lijn met zich bracht. Maar afgezien van deze bedenkingen, verrastte het ons in dit schrijven op elke bladzijde schier een ontwikkeling van denkbeelden te vinden, die tot geen andere praktische resultaten leiden, dan sinds jaren van andere zijde zijn voorbereid, en ten deele reeds verwezenlijkt. Vooral opmerkelijk is de verklaring, dat een belijdenisvrije Kerk ook den schrijver een ondenkbaar iets is. Dat ook hij naar vrijmaking der Kerk niet alleen, maar met ons naar vrijmaking der gemeenten streeft. Dat ook hij niet onduidelijk zijn wensch laat doorschemeren om zelfs de financiëele banden van den Staat los te maken. We gaan hierbij uit van de onderstelling, dat de belijdenisvrijheid, waarvan op pag. 31 sprake is, de vrijheid bedoelt voor elk individu om zijn overtuiging te belijden, niet in de Kerk, maar in den Staat. We kunnen dit woord niet anders verstaan in den mond van een schrijver, die erkent geen Kerk zonder belijdenis te willen. En al zien we dus het zeer wezenlijk verschil van zienswijze, dat zich op enkele punten bij de vraag naar het »modus quo" voordoet, in 't minst niet voorbij, toch spreken we onze blijde overtuiging uit, dat ook hier weer bleek, hoeveel nader we aan elkander staan, zoodra beiderzijds de overgang geschiedt uit de wereld der ideën naar de wereld der praktijk, met haar ontzettende vraagstukken, die dringend om een oplossing vragen.

De overige stukken van dit nummer bespreken we een volgend maal. Reeds werden we voor ons bestek te uitvoerig, en gaan daarom zonder verwijl tot de bespreking der kerkelijke weekbladen over. De **Hoop des Vaderlands** bespreekt in haar nummer 38, den strijd over de onsterfelijkheidsleer op de Staatsschool. Zeer terecht kastijdt zij de inconsequentie van de **Wekker** en het **Volksblad,** die anders tegen elk dogma op de school gekant, nu, uit zorg voor het levensbehoud van hun troetelkind, voor het dogma der onsterfelijkheid de handschoen in het politieke strijdperk opnemen. Voorts wijst hij zeer terecht, op de zeer merkwaardige verklaring van den heer Storm van 's Gravesande bij de discussiën over de militaire academie, dat »de aard der jongelieden in den laatsten tijd van ongunstiger qualiteit is geworden." Deze verklaring, van onze zijde natuurlijk, is uit den mond der liberalen zeer verrassend. Ze is een da capo van het dubbel motto boven de »Nuts-beweging," en daarom een nieuw bewijs voor de stelling, dat de liberalen hun eigen theorie verloochenen moeten, zoodra ze afgezien van de theorie, de resultaten der werkelijkheid durven uitspreken. Ten slotte zij nog slechts vluchtig vermeld, dat ook dit blad zijn smart betuigt, over de zonderlinge houding van Dr. Ch. d. l. S. om in een radicaal orgaan zijn broeders te komen aanklagen.

Het **Kerkelijk Weekblad** heeft zijn beschouwing over de *elf reserves* op niet zeer gelukkige wijze begonnen. Het zegt toch: »*ziet hier dan nu het verschrikkelijke* TOUW, *dat den vogel onzer kerk zou binden aan den kruk van den Staat!*" Die phrase verraadt zwakheid en is onjuist. Onzerzijds is de dwaasheid niet begaan om van een touw te spreken, van een verschrikkelijk touw veel minder. Wij spraken eenvoudig van een koordel Nu voelde echter de red. zeer goed, dat zelfs die elf reserves reeds een zeer merkbaar elfdraads koord vormden, en daarom werd het *koord* in *touw* veranderd, maar daarmee dan ook de geheele kwestie gedenatureerd. Zet de redactie op die wijze den strijd voort, dan leidt de discussie tot niets. Wil zij aantoonen, dat onze kerk vrij van den Staat is, zij betooge dan 1°. dat de goedkeuring van het Algem. Regl. van 1852 een loutere formaliteit was, 2°. dat door dit reglement iets anders dan de Staatsorganisatie van 1816 bestendigd is, 3°. dat reserves van een Kon. Besluit bij ministeriëele missive vervallen kunnen, en 4°. dat de 1°., 3°., 8°. en 9°. reserve slechts voor de leus zijn gemeend. Eerst zóó ontstaat een debat.

De **Bazuin** bevat een schrijven van Ds. Sikkes in antwoord op een vraag door Ds. Brummelkamp gedaan. De toon van dezen brief is uiterst welwillend. Het blijkt dat Ds. Sikkes een man van overtuiging is, die zijn tegenstanders niet smaadt, maar met hen redeneeren wil. We wijzen op dit schrijven als op een verblijdend verschijnsel. De verbittering der radicalen tegen ons, en de giftigheid van hun taal, spruit alleen voort uit hun onbekendheid met ons leven. Ze kennen ons niet, en daarom verstaan ze ons telkens mis. Zoo blijft men in twee kampen tegenover elkander staan en sluit zich steeds meer af. Die toestand is hoogst bedenkelijk en maakt de spanning telkens dreigender. Eere daarom aan Ds. Sikkes, die die spanning breken dorst, en niet minder „Eere aan de Bazuin!" die zijn schrijven plaatste.

In de **Wekstem** trof ons vooral een adres van eenige leden der Hervormde kerk, die collectief zich bij gemotiveerde kennisgeving van de Hervormde kerk hebben afgescheiden. We begrijpen, dat bij den drang der tijden de jammerlijke indruk van het wezen onzer Hervormde kerk sommigen zóó benauwend kan worden, dat uittreden voor hen plicht is. Toch zouden we het ten hoogste betreuren, zoo velen dit voorbeeld volgden, en daardoor juist nu de ure der beslissing nader als ooit is, de gelederen hunner geestverwanten verzwakten. Met blijdschap zagen we dat ook de **Wekstem** dit erkent, en betuigt

niet zoo eng in het denkbeeld van afscheiding te staan, of het kan hen ten volle eerbiedigen, *„die meenen te moeten blijven."*

Het **N. Vaderl. Courantje** laat in zijn laatste nummer het plan doorschemeren, om zich nogmaals uit te breiden. Natuurlijk alleen redactie en uitgever kunnen beoordeelen, of dit nu reeds mogelijk is. Wij zullen ons steeds verheugen in elke uitbreiding, die onze Christelijke pers, vooral onze volkspers, ondergaat. Maar als P. J. A. P. uit Rotterdam het denkbeeld oppert, om door dit blaadje in de behoefte aan een »Christelijk-historisch Dagblad" te voorzien, dan hebben we te goed vertrouwen in het doorzicht der redactie, dan dat zij een oogenblik het alles afdoend verschil zou uit het oog verliezen, dat tusschen een »populair volksblad" en de »politieke courant eener richting" bestaat. Wie het ook maar mogelijk acht, dat een eenvoudig volksblad orgaan eener politieke partij worde, cijfert het staatkundig gewicht zijner richting geheel weg.

Het **Christelijk Weekblad,** dat te Middelburg verschijnt, wijst met nadruk op de onheilige taal, die de N. Rott. Courant in haar feuilleton dorst op te nemen. Wij voegen er bij, dat nog het ergerlijkste daarin ligt, dat ze zoo weinig achting voor het geërgerd publiek heeft, dat ze zich zelfs niet verwaardigt een enkel woord ter explicatie te geven. Zeer zeker is het te betreuren, dat nog zoovelen in den lande, wien het aan gevoel voor het edele niet ontbreekt, verblind genoeg blijven, om de humaniteit van zulk een orgaan te roemen. Arme humaniteit, die zulke excessen gedoogt!

Utrecht, 19 Jan. 1870. K.

Kerkelijke Goederen.

De Minister van Finantiën acht het noodig, bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal terug te komen op de subsidie van het Rijk ten behoeve van *het beheer* der goederen van de Hervormde gemeenten.

In die omstandigheden is het van overwegend belang voor de gemeenten, die zich nog niet wettig aan het Algemeen Collegie van toezicht hebben aangesloten, om hare bezwaren langs den grondwettigen weg aan de Tweede Kamer te doen kennen, en te verzoeken, bij haar besluit te blijven.

De gemeenten behooren toch wèl te bedenken:

1o. Dat de subsidie onbillijk en ongrondwettig is. Welke schoonschijnende redenen ter harer verdediging zijn aangevoerd, toch staat het als eenvoudige waarheid vast, dat de Staat, na de loslating van het beheer der kerkelijke goederen, door zijne toelage voor dat beheer, waarmede hij thans niets meer te maken heeft, een deel der gemeenten in het beheer door geld steunt en helpt, en zich daardoor tegen het grondwettig beginsel in, partij stelt tegenover een ander deel. — Hoe groot of klein dit deel nu is, zulks doet niets ter zake. Het opgedrongen beheer wordt niet verlangd. De redenen daarvoor mag de Staat niet meer beoordeelen.

De Staat heeft eenmaal het beheer laten varen, en wel zonder eenig voorbehoud. Op zijn beschermend, doch overigens geheel onzijdig standpunt, mag ter verdediging zijner toelage niet worden gesproken van meerderheden en van minderheden in het kerkgenootschap. Hij heeft daar niets meer te regelen, direct noch indirect, noch het beheer te bekostigen. Het ligt geheel buiten zijne bemoeiingen of de kerkelijke goederen der gemeenten met of zonder toezicht worden beheerd. Bemoeit hij er zich mede door geld te geven, waarmede zekeren invloed uit den aard der zaak gepaard is, hij betreedt een gebied, dat de Grondwet voor hem sluit (art. 165 en 168 der Grondwet.)

2o. De zelfstandigheid der gemeenten kan groot gevaar loopen, wanneer de beginselen van het Algemeen Toezicht, voor zoover die nu reeds bekend zijn, in toepassing komen.

Het Algemeen Collegie zegt in zijne circulaire van den 5den October 1869, dat de wijsheid en de zelfstandigheid der gemeenten *zooveel mogelijk* moeten worden geëerbiedigd, terwijl in het adres der *Synodale commissie* aan de Eerste Kamer der Staten-Generaal, opgenomen in de *Kerkelijke Courant* van 1 Januari 1870, bij eene opmerkelijke verwarring van geestelijk en stoffelijk gebied en van den toestand vóór en na den 1sten October 1869 wordt gelezen: *dat voor het bestaan van* AFZONDERLIJKE *gemeenten als zoodanig noch in het oude, noch in het nieuwe kerkrecht der Hervormden plaats is, en dat de Regeering, dus ook geene* GEMEENTEN *kent, maar de* HERVORMDE KERK, *zooals zij bestaat in haar geheel, volgens het vroeger bestaande en ook nu vigeerend kerkrecht.*

Hetzelfde beginsel wordt gevonden in de redevoering van den Minister van Financiën, in de zitting der Eerste Kamer van 13 Januari j.l. waarin ronduit wordt beweerd, *dat in* 1866 *het recht van organisatie is geschonken aan* DE KERK, *niet aan* DE GEMEENTEN.

3o. Het is hier minder het geldelijk belang, maar het raakt een beginsel, en wel een hoogstaangelegen, namelijk: of de gemeenten, die vrij willen blijven op stoffelijk terrein, al dan niet tot het Hervormd kerkgenootschap behooren, volgens de voorstanders van het opgedrongen Algemeen Toezicht. De *Synodale Commissie* zegt in haar aangehaald verzoekschrift, *dat zij, die zich onttrokken hebben, zich* IN DIT OPZICHT *feitelijk afgezonderd van het groote ligchaam der Ned. Herv. kerk.*

Hier wordt het duidelijk waar de commissie der Synode, die van rechtswege in het Algemeen toezicht vertegenwoordigd wordt, henen wil.

4. Hoe men is gekomen tot het getal van p. m. 950 gemeenten, die toegetreden zouden zijn, is niet uitgemaakt. Wellicht zijn daarbij gerekend al de gemeenten, alwaar aanvankelijk Notabelen zijn gekozen zonder eenige stemming over het eigen vrij beheer, maar die later beter ingelicht, nu niet meer onder de voorstanders kunnen worden gerekend. Een aantal gemeenten verkeeren in dit geval. *Dit is echter zeker dat 2/5 der gemeenten niet zijn toegetreden.*

Het nieuw Algemeen Collegie van toezicht had voorzeker meerderen bijval gevonden, indien het, bij zijn optreden met October ll., *niet aan de willekeur van kerkvoogden had overgelaten of de gemeenten zouden worden gehoord omtrent de al of niet aansluiting, maar dit had voorgeschreven* aan hen die het beheer nog feitelijk vasthouden, waaronder er zijn die, gesteund bij eigen onmacht door hooger opgeworpen kerkelijk bestuur, zich niet ontzien de rechten der gemeente aan te randen, en hier en daar, ook in vereeniging met predikanten, hare belangen te benadeelen, en wel in die mate dat 's regters beslissing is moeten worden ingeroepen om paal en perk te stellen aan de heerschzucht van enkelen. Zoodanige mannen, die zich nu doen gelden tegenover de gemeenten waarvan zij leden zijn, en zich later wellicht in hunnen overmoed tegen het toezicht keeren, moesten niet worden gesteund en in bescherming genomen, ook niet door een Provinciaal Collegie.

Ook had het Algemeen Collegie van toezicht behooren te zorgen, dat de gemeenten niet alleen werden *gehoord* over de Reglementen, maar dat zij aan het *vrije oordeel* der gemeenten werden onderworpen. Hiervan spreekt ook de Minister aan het slot zijner aangehaalde rede.

Ware dit het geval geweest, had het Algemeen Collegie zich zóó de ondervinding ten nutte gemaakt, men had de toetreding in zeer ernstige overweging kunnen nemen. *Niet elk toezicht is af te keuren. Integendeel, een toezicht, mits op geheel andere grondslagen, is zeer aan te bevelen.*

Het nu bepaald opgedrongene kan niet worden aangenomen.

De gemeenten hebben toe te zien, ook zij wier eigen vrij beheer, onder goedgezinde kerkvoogden, voor het oogenblik in orde is.

Haar dure plicht is het om zich in den grondwettigen weg te doen hooren bij de Tweede Kamer.

Doen zij dit niet, ook aan hare lauwheid ligt het dan, wanneer reeds spoedig de dag aanbreekt, waarop eene *gereglementeerde en reglementeerende* KERK *de gemeenten in zich opnemende*, beschikt, niet alleen over het beheer der plaatselijke goederen, maar ook over den eigendom, en de gemeenten in eenen toestand komen, erger nog dan in het revolutionaire tijdvak der laatste jaren van de vorige eeuw.

17 Januari 1870. X.

Wij vestigen ten zeerste de aandacht op dit hoogst belangrijk artikel. Elke gemeente die vrij bleef moet thans bij de Tweede Kamer petitionceren. Een voorstel hiertoe zal waarschijnlijk binnen kort van het Centraal-comité te Utrecht uitgaan. Men zal dan best doen, met of het request van dit Comité adhesie te geven, of zelfstandig in gelijken zin te adresseeren. K.

Kerk.

Nederlandsche Hervormde Kerk.

BEROEPEN. — Te *Hoevelaken:* H. J. P. van der Linden, te Zevenbergen. — Te *Doesburg*; S. H. J. de Wolff, te Dalfsen. — Te *Oosterwolde*: G. Ringnalda, te Aarlanderveen. — Te *Alkmaar*: J. Kraijenbelt, te Heemstede. — Te *Opheusden*: E. A. Lazonder te Berkel. — Te *Hantum:* E. J. van Wisselingh, te Haarlemmermeer. — Te *Waal* op *Texel*: R. A. van Deursen, te Purmer. — Te *Austerlitz*: L. H. F. Creutzberg, te Zeist. — Te *Coevorden*: G. A. Fijnvandraat, te Zwartsluis. — Te *Harderwijk*: C. de Wilde, te Poortvliet. — Te *Vlissingen*: E. C. Segers, te Groningen.

AANGENOMEN. Te *Haastrecht*: Door H. L. de Voogt, te Arkel. — Te *Cortgene*: Door J. Kromsigt, te Wijk.

BEDANKT. Te *Ooltgensplaat*: Door P. Deetman, te Bennekom. — Te *Hagestein*: Door D. Niessen, te Nieuwe Tonge. — Te *Dreischor*: Door C. Reijers, te Ellewoutsdijk. — Te *Rozenburg*: Door E. Jansen Schoonhoven, te Moerdijk.

OVERLEDEN. G. J. Sijpkens, te Hardenberg; W. van Gulpen, te Barendrecht.

Christelijk Gereformeerde Kerk.

BEROEPEN. Te *Schiedam*: J. W. A. Notten, te Middelharnis. —

AANGENOMEN. Te *Katendrecht*: Door W. Eichhorn, te Haarlem. — Te *Emden*: Door N. M. Steffens, te Veldhuizen.

BEDANKT. Te *Amersfoort*: Door H. M. van der Vegt, te Arnhem.

OVERLEDEN. J. H. Maatjes, te Bunschoten.

Reflekteerende op het schrijven van A. uit Tiel, onder bovenstaand motto, in de Heraut van 14 dezer, aangaande het bedanken van den Wel. Eerw. Heer J. Brummelkamp, als predikant onzer kerk, dient:

1e. Met het oog op 2 Samuel: 1: 20, had ik gaarne daarover het stilzwijgen bewaard. Evenwel, ten einde alle verkeerde beoordeelingen te voorkomen, acht ik *thans* voorloopig te moeten mededeelen, dat genoemde talentvolle en ook door mij en velen hooggeschatte leeraar, tot onze smart opgehouden heeft predikant der *Christelijke Gereformeerde Kerk* te zijn.

2e. De oorzaak daarvan ligt echter niet in eenige verkeerde handeling onzer klasse, waaronder ZEW. ressorteerde, maar alleen in het kerkelijk standpunt, door Z.Eerw. in den laatsten tijd meer beslist ingenomen.

Op welke „ondervindingen" de onbekende schrijver A. het oog heeft, is mij onbekend; 't ware beter geweest geheel daarvan te zwijgen, dan door onbestemde uitdrukkingen voor allerlei gevolgtrekkingen ruime speling te laten.

Wat onze klasse hieromtrent zal oordeelen te publiceren, zal de tijd leeren.

Deze kennisgeving dient alleen, om allen die hierin belang stellen eenigermate in te lichten, met verzoek om overigens geduld te oefenen tot onze eerstvolgende klassikale vergadering.

A. MEIJER HZN.

Arnhem, 17 Jan. 1870. *Korrespondent der Klassis Arnhem.*

Liefdegaven.

NEDERL. VEREEN. VOOR ISRAEL. *Hulp Vereeniging. Hierosolyma Capta,* en *Ladder Jakobs* voor *Suriname.*

Onder hartelijke dankzegging ontvangen uit het busje van Ds. Theod. A. Eggenstein te Antwerpen *f* 3.— Van den Heer J. Ledeboer, door den Heer H. A. Bakker *f* 5.— Van N. N. Postmerk Utrecht, voor de Zending onder de Joden *f* 1.23½. Van den Heer P. J. Drost, te Nunspeet, uit ZEd. Busje *f* 8.—

Namens het Bestuur:
Amst. 20 Jan. 1870. J. H. STOOVÉ,
Penn. Afd. Amsterdam.

NEDERL. GEREF. ZEND. VEREENIGING.

Onder hartelijke dankzegging ontvangen: Van Ds. Theod. A. Eggenstein te Antwerpen. Uit ZEd. Zending busje *f* 3.— Van N. N. onder het Motto *„het Tiende" f* 5.—

Namens het Bestuur:
Amst. 20 Jan. 1870. J. H. STOOVÉ,
Penn. afd. Amsterdam.

NEDERL. GEREF. ZENB VEREEENIGING.
Afd. *Heidenpenning.*

Onder hartelijke dankzegging ontvangen: van den heer Magendans te Nijkerk *f* 7.28. Van den heer B. Gangel, te Woubrugge *f* 10.50. Van Mevrouw Esser te Vlissingen, en Mejufvrouw Hovy te 's Gravehage, door den heer W. Hovy *f* 15.

M. C. STOOVÉ - LE BLANC,
Amst., 20 Jan. 1870. *Penningmeesteresse*, afd. *Heidenp.*

Van W. B. J. *f* 25 tot gelijke verdeeling: voor Chr. Nat. Onderwijs, Terschellinger weduwen en weezen, Palestina, Spanje, Evangelisatie en inwendige zending.

Voor Palestina, Kersgaven uit Alphen *f* 12,37½.

Voor den watersnood te Bullewijkerpolder van Mevr. W. 12 vr. hemden en 12 paar sokken.

Met dankbaarheid en vriendelijke aanbeveling
Amst. 12 Jan. 1870. A. A. BERGENDAHL.

Correspondentie.

Het opstel van G. F. W. kan niet geplaatst worden, dewijl het te laat is ingezonden en het daarin vermelde reeds in verschillende bladen is medegedeeld en besproken geworden.

SCHOTSCHE ZENDINGSKERK.
GODSDIENST-OEFENING
Zondag, 23 Januarij,
Voormiddag ten 10 ure;
Voorganger: Ds. THEOD. J. MEIJER.
's Avonds ten 6 ure:
Voorganger: de Heer J. SCHLITT.
Dingsdag, 25 Januarij, 's Avonds ten 8 ure: Bidstond der Nederl. Geref. Zendingsvereeniging, Ds. B. C. FELIX, Predikant te den Helder.

ADVERTENTIËN.

NEDERLANDSCHE ZENDINGSVEREENIGING,
(Afdeeling AMSTERDAM).

OPENBARE BIDSTOND

op Donderdag 27 Januarij a. s. des avonds ten 8 ure in het Locaal der *Vereeniging tot verbreiding der Waarheid*, Elandstraat.

Voorganger:

J. D. BEMAN BROUWER.
Predikant te Leiden.

Namens het Bestuur,
H. EUWES SPEELMAN,
(45) *Secretaris.*

JONGELINGSVEREENIGING
tot bevordering van Christelijk leven.

VOORDRAGT

Donderdag 27 Januarij, des avonds ten 8 ure, in het Lokaal **Odéon,** door

Dr. A. W. BRONSVELD.

Bewijzen van toegang (ook voor Dames) tot deze en volgende VOORDRAGTEN zijn te bekomen bij de boekhandelaars HÖVEKER & ZN., Heerengracht bij de Wolvenstraat, en Wed. J. C. SPIJKER Hz., Regulierspleín.

De volgende voordragten zullen gehouden worden door

Prof. J. I. Doedes.
Dr. A. Kuyper.
Dr. G. H. Lamers.

(42) Namens het Bestuur:
W. van Oosterwijk Bruyn, *Pres.*
J. M. Hessel, *Secretaris.*

Nederlandsche Vereeniging

van Vrienden der Waarheid tot handhaving van de leer en de regten der Gereform. Kerk (Afd. Amsterdam.)

Belangstellenden in het heil van Land en Kerk worden vriendelijk uitgenoodigd tot het bijwonen van den OPENBAREN BIDSTOND, welke D. V., zal gehouden worden *Woensdag* 26 *Januarij*, des avonds ten 8 uur in het Gebouw in de Elandstraat.

Voorganger de Wel-Eerw. Zeer Gel. Heer G. BOER, pred. te *Onderkerk a. d. IJssel.* (33)

Men verlangt zoo spoedig mogelijk een (34)

HULPONDERWIJZER,

de *Gereformeerde* Belijdenis geheel toegedaan, om de plaats van Hoofd-Onderwijzer te kunnen waarnemen op eene **Bijzondere Gereformeerde School.** Salaris *f* **400,—.** Adres *franco* brieven odder Letter B, Postkantoor *Nieuw-Beijerland.*

De ondergeteekende vraagt tegen primo Mei

Een Winkelbediende,

P. G., niet beneden de 20 jaar. Voorzien van goede getuigenissen, brieven *franco.*
Avereest. (10) W. TEN KATE, Az.

MEN VERLANGT

om spoedig in dienst te treden een **bekwamen KLEEDERMAKERS-KNECHT,** ongehuwd en van Christelijken wandel. Adres: JN. VAN ZANTEN, *Zeist.* Brieven *franco.* (32)

Met 1 Februarij 1870 wordt gevraagd eene

Vrouwelijke Dienstbode,

P. G. en van goede getuigenis voorzien, tot het verrigten der huiselijke werkzaamheden en tevens geschikt om eene burgerpot te koken. Die daartoe genegen is, adressere zich *franco* onder Letter D, bij de Uitgevers dezes. (40)

BENOODIGD (31)

ten spoedigste op het *Asyl* (*Steenbeek*) **EENE HULPE** voor de drooge en natte wasch, van middelbare jaren. Adres Jufvr. VOUTE, *aldaar.*

Om iemand uit ernstige moeijelijkheden te helpen worden **DUIZEND GULDEN** ter leen gevraagd tegen eene jaarlijksche aflossing van Twee Honderd Gulden en nader te bepalen rente. Men kan tevens solide borgen stellen. Indien iemand lust en vermogen heeft eene *waarlijk goede zaak* te doen, gelieve men zich *franco* te adresseren onder het motto THEO, bij den Boekhandelaar B. H. DE RONDEN, Utrechtschestraat bij de Keizersgracht, 858, *Amsterdam.* (43)

Christenvrienden.

Een werkzaam man op 't gebied der Christelijke zending, verkeert in drukkende omstandigheden. Door een talrijk gezin omringd, sinds lang door ziekte bezocht, is hij dien ten gevolge bezwaard met eene schuld van *f* 150.

Hem uit dien toestand te redden zij de welkome gelegenheid voor allen, die er op prijs stellen, dat hij zijn werk doe overeenkomstig Hebr. XIII: 17.

Van het bij de ondergeteekenden ingekomene zal langs dezen weg verantwoord worden.

J. J. A. PLOOS VAN AMSTEL,
Pred. te *Groningen.*
W. R. KALSHOVEN, Pred. te
(39) *Wanswerd.* (Classis Dokkum).

Oude-Leije.

MATTH. 15: 27.

't Volgende schrijven ontving ik van den broeder (zie *Heraut* van 3 Dec. 69), die zich zoozeer voor de Evangelisatie zijner woonplaats opoffert.

»O, mijne ziele, maak den Heere groot, en vergeet geene van Zijne weldaden! Zoo is het mij bij het ontvangen der hulp ook weder in den jongsten tijd. De Heere toch doet wonderen van genade aan het arme volkje van *Oude-Leije* en omstreken; ook wat het stoffelijke aangaat.... Moge het den Heere behagen den schuldenlast, die nog *drukt* op de gebouwen, in Zijne ontferming van ons te nemen...."

En zoo ergens — dan *drukt* de schuldenlast te »Leije" zwaar. Zwaar bovenal voor den broeder, die het bovenstaande schreef. *Zwaar tot bezwijkens toe.*

De ontvangst der volgende giften is echter sedert 29 Dec. hoogst verblijdend. Den gevers innigen dank betuigende, vermeld ik ze. Legge de Heere er Zijn zegen op.

Bij K. TIETEMA, van Mej. S. en hare familie te Apeldoorn twee coup. zamen *f* 4.44⁵, postmerk Tiel *f* 25,—, van C. de H. te Haarlem (int. bill. betaald) ²/₃ van *f* 75.—, door Ds. VAN DIJK van Mej. G. geb. G. (int. bill.) *f* 5.—; door Ds. FELIX, bezorgd bij Ds. Mossel te Renkum, van iemand die onbekend wenscht te blijven *f* 19,80.

K. TIETEMA,
Onderwijzer a. d. Chr. School te Tzum *bij* Franeker.
18 Januarij 1870. (38)

G. F. CALLENBACH, te *Nijkerk*, debiteert met veel succes:

DE NIEUWE UITGAVE DER

KORTE LEVENSSCHETS

EN

BRIEFWISSELING

EENER

VROEG ONTSLAPENE.

Voor ieder, die met ernst de zaligheid zoekt, bevat dit boekdeel menige nuttige wenk en was velen, wien het ten geschenke werd aangeboden, ten zegen.

Bij denzelfden Uitgever is de inteekening geopend op eene nieuwe uitgave van:

TWINTIG

LEERREDENEN,

van wijlen den WelEerw. Heer

Ds. J. DE LIEFDE.

De uitgave geschiedt in twee deelen, elk van tien Leerredenen, die elkander zoo spoedig als eene nette en naauwkeurige uitvoering zulks toelaat, zullen opvolgen.

Ze worden gedrukt op best veli n papier, met duidelijke letter in gr. 8o. formaat.

De prijs per deel bij inteekening is *f* **1,25,** buiten inteekening *f* **1,50.**

De 500 eerste inteekenaren ontvangen gratis een netten linnen band met vergulden titel.

Bij alle Boekhandelaren is de Lijst, met de inhoudsopgave, ter inteekening voorhanden of verkrijgbaar. (41)

Bij H. DE HOOGH & Co. te *Amsterdam*, is van de pers gekomen:

Powhatan-County,

IN DEN STAAT

VIRGINIA.

(Vereenigde Staten van Noord-Amerika.)

Hare voordeelen, hoofdzakelijk voor Nederlandsche Landbouwers,

DOOR

D. A. KUIJK.

Prijs 15 Cents.

Bij S. E. VAN NOOTEN te *Schoonhoven* verschijnt:

De Pastorie te Marshmallows.

Uit het leven van een Dorpspredikant,

door **GEORGE MAC DONALD.**

Vertaald door C. S. ADAMA VAN SCHELTEMA.

2 Deelen groot 8o., met twee Platen. Prijs *f* 5,50.

Van dit werk, dat als een tegenhanger van **Koetsveld's Pastorie te Mastland** kan aangemerkt worden, zegt de geachte Vertaler o. a. in de Voorrede:

..... „Deze werken, wel naar plaats en landaard verschillend, bevatten eene zelfde uitdrukking van gezonde godsvrucht, liefdevolle verdraagzaamheid, diepe menschenkennis en wijze menschenliefde. Is de romantische inkleeding in beide boeken onderscheiden, toch stemt **Mac Donald** ook hierin wederom met onzen **van Koetsveld** overeen, dat ook hij tot dat somber tragische neigt, dat over bijna alle verhalen van den Nederlandschen Novellen-schrijver verspreid is..... Ook kan ik niet twijfelen, of allen, die de **Pastorie te Mastland** lazen, zullen met hare Engelsche tweelingzuster niet zonder welgevallen kennis maken en daarvoor eene zelfde sympathie verkrijgen als door lezen en vertalen mijn deel was." (16)

ROTTERDAM-NEW-YORK.

De ondergeteekende, Agent der tusschen LIVERPOOL en NEW-YORK varende **Stoombooten der INMAN-LINE** (Post-Stoombooten, welke deze reis gemiddeld in **9 à 11 dagen** doen, en welke door hare uitmuntende inrigtingen algemeen gunstig bekend zijn) neemt Passagiers aan voor deze Stoomboot-Compagnie van af **Rotterdam** en **Liverpool** naar **New-York** tot de billijkste prijzen.

Informatiën op *franco* aanvrage te verkrijgen bij H. ANTWEILER, Boompjes 1—126, te *Rotterdam.* (47)

Spanje.

In dank ontvangen sedert de laatste opgave: door Jonkvrouw C. van Loon dd. 6 Januarij *f* 10; en door mij van de Jongelingsvereeniging te Zwolle *f* 10; van W. een bankbiljet groot *f* 100; uit Rhenen door Ds. Hattink voor de Spaansche kinderen *f* 10; van de Zondagschool te Katwijk aan Zee *f* 6,13½; van N. N. te H. *f* 10; van den heer C. C. van den Bosch te Goes *f* 40; van de Zondagschool van Jhr. van den Bosch te Goes *f* 5; en van den heer B. Hendriks te Minnertsga *f* 2,80½.

Amsterdam, 19 Januarij 1870.
(44) VAN LOON.

Het Bestuur der Christelijke School te Almelo, maakt met hartelijke dandzegging melding van de navolgende giften sedert de laatste opgave voor genoemde school ontvangen:

Van J. J. de W. M. te O. *f* 25; bijeengebragt op de volgende wijze: Mevr. B. B. *f* 8; Mej. B. *f* 3; Br. J. *f* 5; W. *f* 1; H. *f* 1; R. *f* 0,50; F. *f* 0,50; B. *f* 0,50; M. *f* 5,50. Van J. V. te R. *f* 20; van H. J. H. te D. *f* 2,50 (jaarlijks); van T. J. postmerk Stuttgart *f* 25; van K. te A. een coupon groot *f* 12,37½; uit E. letter L. *f* 10; uit U. een postwissel groot *f* 1; van J. C. te A. *f* 3,60.

De Heer doe Zijnen zegen op de gevers nederdalen en ontsluite steeds meer harten en handen ter voorziening in de behoeften van het Christelijk onderwijs, zoo hier als elders, Zijn naam tot eer en het opkomend geslacht ten zegen!

(46) Johs. MOKKELENCATE, *Penningm.*

VOORHANDEN
IN HET DEPÔT VAN HET
BRITSCHE EN BUITENLANDSCHE

BIJBELGENOOTSCHAP,

O. Z. Voorburgwal, K. 518, *te Amsterdam*, nevens een groote voorraad van Bijbels en Testamenten in *alle verschillende talen.*

Holl. Bijb. in 4o.	m. gel. l. tekst en	l. b. gem.	*f* 8,—
dito dito » 4o.	»	» verg.	» 10,—
dito dito » 8o.	»	½ o. gem.	» 1,50
dito dito » 8o.	»	l. b.	» 2,—
dito dito » 8o.	»	» verg.	» 3,50
dito dito » 12o.	»	½ b. gem.	» 1,—
dito dito » 12o.	»	l. b.	» 1,35
dito dito » 12o.	»	» verg.	» 2,50
dito dito » kl. 8o.	»	» gem.	» 0,80
dito dito » 24o.	led. gem.		» 0,60
dito dito » 24o.	» verg.		» 0,90
dito Test. » 12o.	½ b. gem.		» 0,25
dito dito » 24o.	m. gel. l. tekst en	½ b. gem.	» 0,25
dito dito » 32o.	l. b. verg.		» 0,30
dito dito » 32o.	½ b. gem.		» 0,15

Voorts: Testamenten, in twee kolommen, Hollandsch en Engelsch, ... *f* 1,10

Alles Staten-Vertaling.

Het Weekblad

DE BAZUIN,

Stemmen uit de Chr. Gereformeerde Kerk.

(Uitgegeven onder Redactie van de Docenten en den Penningmeester der Theologische School te *Kampen*),

zal gedurende het jaar 1870 wekelijks bevatten: eene **Overdenking uit het onuitgegeven, eigenhandig gescheven**

DAGBOEK

VAN

Jodocus van Lodenstein.

De prijs van dit WEEKBLAD, dat wordt uitgegeven **ten voordeele der Theologische School te Kampen,** is *f* **1,50** per kwartaal.

Men abonneert zich bij alle Boekhandelaren en Postdirecteuren, benevens bij den Uitgever S. VAN VELZEN JR., te *Kampen.* (35)

Maandag 24 Januarij 1870 komt bij H. DE HOOGH & Co. van de pers:

PRENT-BIJBEL

VOOR KINDEREN.

Met Bijschriften door Ds. P. HUET.

In groot kwarto formaat. Om de veertien dagen zal eene aflevering het licht zien; elke aflevering bevat 2 vel kwarto, voorzien van 4 à 5 prachtige houtsneêplaten. Prijs per aflevering 15 Cents.

W. J. THIEME & Co. te *Zutphen* hebben uitgegeven:

Het licht van den hemel op aarde.

EENE KERSTPREEK,
naar Lukas II: 8—12, door
Dr. PHIL. S. VAN RONKEL,
Predikant te *Zutphen.*
Prijs *f* 0,25. (18)

Voor het Abonnementsjaar 1870 is aan de Leden van het **Evangelisch Verbond** verzonden:

DE EERSTE AFLEVERING VAN

HOFACKER'S DAGBOEK,

VRIJ BEWERKT NAAR HET HOOGDUITSCH,

DOOR Dr. **A. Ch. J. VAN MAASDIJK,** Predikant te *Haarlem.*

Als **Stichtelijk Huisboek** kan bij den aanvang des jaars geen beter en goedkooper boek worden aanbevolen dan »**Hofacker's Dagboek**". Het bezit voor elken morgen van het jaar eene aanwijzing tot geregeld lezen van de Heilige Schrift, alsmede eene korte beschouwing met practische opmerkingen over den aangegeven dagtekst. Elk onderwerp sluit met een toepasselijk Psalm- of Gezangvers. De overdenkingen zijn kort, eenvoudig en kernachtig en richten zich tot ieder.

Om het voor velen mogelijk te maken zich dat boek aan te schaffen, is de prijs gesteld op slechts **VIJF-EN-TWINTIG CENTS** per maandelijksche aflevering, bevattende 4 vel druks royaal octavo. De **Januarij-Aflevering** en **Prospectus** zijn alom voorhanden.

De Aflevering voor de maand Februarij is ter perse.

Nederl. Stoomdrukkerij, Nieuwendijk L 76, Amsterdam.